

Hassel fengsel 2004

**En brukerorientert undersøkelse av
en virksomhetsteoretisk praksis**

Marit Sjølie Øiestad

Utgitt av:
Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS
Boks 6138 Etterstad
0602 Oslo
www.krus.no

Copyright: Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS, Oslo 2005

I serien:
Småskrift
Nr 1/2005

ISBN: 82-91910-48-0
ISSN: 0803-9399

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Grafisk design: Digitalpress
Trykk: Hippo

FORORD

Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) skal bidra til en kunnskapsbasert utvikling av kriminalomsorgen. Gjennom fire publikasjonsserier – «Dokumentasjon og debatt»; «Rapporter»; «Småskrift» og «Håndbøker» – ønsker en å spre relevant informasjon for å skape kritisk debatt, øke faglig innsikt og utvide praktisk kunnskap.

Publikasjonsseriene er innrettet med tanke på å variere i forhold til forskningsmessige metodekrav. KRUS som praksisorientert institusjon, er opptatt av at relevant informasjon må kunne nå ut uten alltid måtte «hoppe over den strenge forskningsterskelen».

I vår Småskriftserie gis det mulighet å publisere materiell med kvalitet og praktisk relevans, men med forskningsmetodiske forbehold. Å understreke dette, er viktig for å kunne skille det ene fra det andre når praksis, forskning og politikk møtes med hver sin «logikkforståelse».

Hassel fengsel 2004, En brukerorientert undersøkelse av en virksomhetsteoretisk praksis, følger opp noen av de punktene som kom fram i en undersøkelse utgitt 1998 hvor Yngve Hammerlin & Ragnar Kristoffersen satte fokus på de innsattes erfaringer og livssituasjon både under oppholdet og to år etter løslatelsen (Habilitering som livsmestringsprosess - Startsted Hassel Kretsfengsel?). Rapporten fra 2004 er dermed også en intern evaluering som ser på om innspillene fra Hammerlin/Kristoffersen ble fulgt opp og er med andre ord en praksisorientert etterundersøkelse.

Det er dette perspektivet som gir Hassel undersøkelsen praktisk relevans og gjør den til interessant lesning med tanke på «å kunne lære av andres erfaringer».

Det er en glede at Småskriftserien etter flere års fravær er vitalisert igjen. Kriminalomsorgen har behov for denne type publikasjoner og derfor ønsker KRUS flere velkommen.

KRUS i september 2005

Harald Føsker
direktør

INNHOILDSFORTEGNELSE

Forfatterens forord	6
Sammendrag	8
Abstract	9
1. PRESENTASJON AV HASSEL FENGSEL	10
1.1 Kort om Hassel	10
1.2 Pedagogisk fundament.	10
1.3 Individorientert endringsarbeid	11
1.3.1 Kontaktbetjentordningen	11
1.3.2 Framtidsplan.	12
1.3.3 Nettverksarbeidet	13
1.3.4 Arbeids- og skolevirksomheten	13
1.4 Gruppeorientert endringsarbeid	14
1.4.1 Gruppesamtaler	14
1.4.2 Obligatoriske fritidsaktiviteter	15
2. METODE	16
2.1 Mandatet for undersøkelsen 2004	16
2.2 Valg av metode	17
2.3 Praktisk gjennomføring.	17
2.4 Utvelgelse av respondenter	18
2.5 Begrepsbruk i undersøkelsen	19
2.6 Nøkkeltall fra Hassel fengsel fra 2001 og 2002	19
3. INFORMASJON OM RESPONDENTENE UNDER SONING	22
3.1 Innhentning av informasjon	22
3.2 Alder	22
3.3 Sivil status og boforhold ved soningsstart	23
3.4 Beskjeftigelse ved soningsstart	23
3.5 Tidligere dommer og soningstid for siste dom	23
3.6 Rushistorie	24
3.7 Rusfritt nettverk ved soningsstart	25
3.8 Sammendrag av kapittel 3 - Respondentene under soning	26

4. FRA INTERVJUENE	28
5. PRESENTASJON AV DATAMATERIALET	48
5.1 Alder, sivil status og boforhold	48
5.2 Arbeid - Utdanning - Behandling	48
5.3 Forventninger ved løslatelsestidspunktet og dagens livssituasjon	49
5.3.1 Skole / arbeid og behandlingssituasjon	50
5.3.2 Fritid	50
5.3.3 Venner	51
5.3.4 Forhold til familie	51
5.3.5 Takling av hverdagen og takling av rusproblemer	52
5.3.6 Sammendrag av 5.3 - Forventninger ved løslatelsen	53
5.4 Endring av rusvaner	54
5.5 Ny kriminalitet	55
5.6 Hva husker du best fra tiden ved Hassel fengsel?	56
5.7 Betydningen av oppholdet ved Hassel fengsel	58
5.8 Kunne vi gjort noe annerledes under oppholdet?	60
5.8.1 Kontaktbetjentordningen - fem enkeltutsagn:	61
5.8.2 Obligatoriske fritidsaktiviteter - to enkeltutsagn:	62
5.8.3 Nettverksarbeid - to enkeltutsagn:	62
5.8.4 Rusproblematikken - tre enkeltutsagn:	62
5.8.5 Syssestettingstilbud - tre enkeltutsagn:	63
5.8.6 Virksomhetsteori - ett enkeltutsagn:	64
5.8.7 Kollektiv avstraffelse - ett enkeltutsagn:	64
5.8.8 Sammendrag av 5.8 - Kunne vi gjort noe annerledes?	65
5.9 Tilretteleggelsen av løslatelsen	65
5.10 Oppfølging fra nettverket	66
5.11 Er det noe du selv kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen?	67
6. VURDERINGER OG KONKLUSJONER	69
6.1 Vurderinger basert på hovedfunn i undersøkelsen	69
6.2 Konklusjoner	72
LITTERATUR	73
Vedlegg 1	74
Vedlegg 2	75

FORFATTERENS FORORD

Hassel fengsel er på flere måter en litt spesiell soningsinstitusjon. Hassel fengsel startet opp som et prosjekt for Justisdepartementet og skulle være en åpen anstalt med spesielt tilrettelagt soningstilbud for unge mannlige rusmisbrukere. Etter det første året hadde ikke prosjekt-statusen noen praktisk betydning for fengselsdriften. Men først i 1997 ble prosjektstempelet fullstendig fjernet, og Hassel fengsel eksisterer i dag som et soningsalternativ med lavt sikkerhetsnivå for domfelte med rusproblematikk.

Den dag i dag har Hassel fengsel en litt annerledes klang; det alternative fengselet, fengselet som nesten ikke er fengsel i det hele tatt. Noe av denne «annerledesheten» er vi stolte av, sågar veldig stolte. Dersom denne forskjellen imidlertid ikke fører til bedre resultater enn i de mer tradisjonelle fengslene, er den lite verdt.

Det har tidligere vært gjennomført en etterundersøkelse ved Hassel fengsel. I 1995 gjorde forskerne Y. Hammerlin & R. Kristoffersen, etter ønske fra Justisdepartementet, en omfattende undersøkelse med fokus på hvordan det hadde gått med de løslatte fra Hassel. Resultatet av studiet kom i rapporten *Habilitering som livsmestringsprosess - Startsted Hassel kretsfengsel?* (1998). Forskerne kunne konkludere med at fengselet oppnådde gode resultater med gruppen av innsatte som var til dels tungt belastede rusmiddelbrukere, og at arbeidsmetodene ved Hassel fengsel var noe annerledes enn i fengselsvesenet for øvrig.

Rapporten ble grunnlaget for en gjennomgang av hele soningsstrukturen ved fengselet. Det var mange gladelige tilbakemeldinger. Viktigere ble uten tvil de kritiske bemerkningene. Forskerne kom med tilrådninger for hva vi kunne gjøre for å skape et enda bedre soningstilbud vurdert ut fra både et bruker-, forsknings- og virksomhets-teoretisk perspektiv.

Det har gått noen år siden undersøkelsen til Hammerlin & Kristoffersen ble foretatt, og ingen bør leve for lenge på gamle resultater. Tiden er inne for nye undersøkelser og ny informasjon. Denne gangen har vi utført arbeidet selv, men Y. Hammerlin har avsatt tid til rådgivning underveis.

Er vi fremdeles «annerledesfengselet»? Kan vi fortsatt skilte med et lavt residiv, og har endring av våre arbeidsrutiner gitt de ønskede resultater? Hvordan går det med

«gutta våre» etter løslatelsen? Dette er spørsmål vi håper å få svar på, svar vi kan benytte i den vedvarende prosessen med å finne best mulige soningstilbud.

Hassel fengsel, november 2004

Marit Sjølie Øiestad

SAMMENDRAG

Denne rapporten bygger på en undersøkelse gjort ved Hassel fengsel om hvordan det har gått med domfelte etter løslatelse fra fengselet. Det har tidligere vært gjort en lignende undersøkelse ved fengselet, foretatt i 1995 av forskere ved KRUS (Hammerlin & Kristoffersen 1998).

Hassel fengsel er et soningsalternativ med lavt sikkerhetsnivå der målgruppen er innsatte som selv erkjenner å ha et rusproblem. Fengselet har 26 soningsplasser og er det eneste fengselet i Norge som har sin ideologiske forankring i virksomhetsteorien.

Våren 2004 kontaktet vi 47 av dem som sonet dom ved fengselet i perioden 2001 og 2002. Av disse, var det 38 som svarte positivt på henvendelsen og ble intervjuet pr. telefon. Intervjuguiden tok utgangspunkt i hva respondentene opplevde som mest relevant under soningen, hva de husket best fra tiden ved Hassel fengsel og hva som har fått betydning for dem i ettertid.

Det ble under intervjuet spesielt lagt vekt på hvordan livet etter løslatelsen hadde artet seg med hensyn til bruk av rusmidler. Et annet viktig punkt var om de hadde begått kriminelle handlinger de var dømt eller varetektsfengslet for. Vi ba dem også sette ord på hvorledes de opplever sin egen livskvalitet i forhold til arbeid, fritid, familie og venner.

Resultatene fra undersøkelsen viste at i alt 79% (30 personer) hadde endret sine rusvaner etter oppholdet ved Hassel fengsel. Hele 73,7% (28 personer) hadde ikke blitt domfelt eller varetektsfengslet etter løslatelsen. Undersøkelsen gir også grunnlag for å hevde at den viktigste enkeltfaktoren for å holde seg unna rus og ny kriminalitet, er fast sysselsetting. Faktorer som sivil status, boforhold og nettverk har stor betydning for hvorledes den enkelte vurderer kvaliteten på sin livssituasjon. Flere av respondentene gir uttrykk for at de er ensomme. En rusfri tilværelse har knyttet dem nærmere familien, men de har måttet gi opp kontakten med tidligere venner.

Resultatet fra undersøkelsen gir oss en positiv tilbakemelding på det miljøarbeidet vi utøver. Samtidig gis det også retning for hva fengselet faglig bør utvikle videre.

ABSTRACT

This report is based upon a follow-up examination of how life has turned out for the sentenced after their release from the prison of Hassel. A similar examination has been conducted earlier, in 1995, by the researchers at KRUS (The correctional service of Norway staff academy) (Hammerlin & Kristoffersen 1998).

The prison of Hassel is a serving alternative with a low security level, where the target-group is inmates who acknowledge that they have an intoxicant-problem. The prison can accommodate 26 inmates all together, and is the only prison in Norway that has it's ideological rooting in activity theory.

In the spring of 2004, we contacted 47 of the inmates that served their sentences during 2001 and 2002. 38 of the asked responded positively to the inquiry, and were interviewed by telephone. The starting point of the interview-guide was what the respondents themselves had experienced as most relevant during the serving, what they remembered the most from their time at the prison of Hassel, and what they thought had been of significance to them after the release.

In the interviews, weight was put on how life after the release had turned out with regards to the use of intoxicants. Another important point was if they had been sentenced or in custody for committing crime again after the release. We also asked them to put into words how they experienced their own quality of life in regard to work, leisure-time, family and friends.

The results of the examination show that 79% (30 persons) had changed their intoxicant-habits after the stay at the prison of Hassel. As many as 73,7% (28 persons), had neither been sentenced nor in custody after the release. The examination also provide a foundation for claiming that the most important single factor in staying away from intoxication and new criminal behaviour, is a steady job. Factors like civil status, living conditions and network is of significance to how each single person evaluate the quality of their life-situation. Several of the respondents expressed that they were lonely. A life without intoxicants has brought them closer to their families, but they have had to give up contact with former friends.

The results of the examination give us positive feed-back on the environmental work we conduct, as well as a direction for the further professional development of the prison.

1. PRESENTASJON AV HASSEL FENGSEL

1.1 Kort om Hassel

Hassel fengsel er et fengsel med lavere sikkerhetsnivå, med plass til 26 domsinnsatte. De som ønsker å sone ved Hassel, må selv søke skriftlig om plass og ved eventuelt inntak underskrive en soningsavtale. I korte trekk innebærer avtalen at den innsatte skal avholde seg fra enhver befatning med narkotiske stoffer, alkohol og dopingpreparater, samt avgi frivillig urinprøve. De forplikter seg likeledes til å arbeide målrettet med framtidsplan, samarbeide med tilsatte ved fengselet og delta på obligatoriske aktiviteter.

De innsatte er fordelt på tre boenheter: A, B og C. På hver av enhetene er det fem fast-tilsatte betjenter. I turnusoppsettet er det imidlertid plassert 16 betjenter. Den siste er en fast avløserstilling som benyttes til uoppdekte vakter. Fengselet har foruten ledelsen og arbeidslederne en utvidet stab med fritidsleder, to konsulenter og en administrasjonsmedarbeider. Totalt er det 29 stillingshjemler fordelt på 31 tilsatte.

Fengselet er et soningstilbud for straffedømte menn med rusproblemer. I utgangspunktet skal de under 25 år bli gitt prioritet, men stadig soningskø gjør at det avvikes noe fra dette prinsippet. Fengselet mottar innsatte fra hele landet, men i hovedsak er vi pålagt å ta hensyn til behov for soningsplasser i Region sør.

Vi ser det som ønskelig at den gjenstående soningstiden er minimum seks måneder og maksimum tre år. Den nedre grensen er satt for å markere hva vi anser er nødvendig tid for å starte en positiv endringsprosess. Soningsforløpet ved Hassel er delt inn i tre faser, hvor den midtre av disse, kvalifiseringsfasen, er den som krever lengst tid og der endringsarbeidet skal være mest intensivt.

1.2 Pedagogisk fundament

Helt fra oppstarten i 1992 har virksomhetsteorien vært det førende perspektivet når det gjelder menneskesyn og verdigrunnlag. Metodisk arbeid med utgangspunkt i virksomhetsteorien danner rammene for det tilbudet vi gir til innsatte med rusproblemer. Visjonen er at Hassel fengsel skal være en arena der «et liv med rus og kriminalitet skal endres til et liv med kvalitet».

Virksomhetsteorien innehar et helhetlig menneskesyn. Teorien tar utgangspunkt i individets samfunnsmessige, kulturelle og kollektive tilhørighet, og ser samtidig

menneskets særegenhet i de psykiske, fysiske og sosiale forhold. Et slikt menneskesyn innebærer å se mennesket som et handlende subjekt. Mennesket fremstår som dynamisk, som et skapende og virksomt individ. Gjennom deltagelse i ulike arter av virksomhet utvikler mennesket seg og skaper seg selv. Samspillet mellom individ og samfunn, og individer imellom står sentralt i teorien.

I lys av en virksomhetsteoretisk forståelse utvikler og endrer mennesket seg gjennom sin samhandling med omgivelsene. Gruppefelleskapet kan sies å være en betingelse og en forutsetning for den enkeltes utvikling. Ulike arter av virksomheter skal til sammen være bindeledet mellom subjekter og mellom subjekter og objekter.

Målsettingen er at vi gjennom hele vår virksomhet skal være opptatt av å gi mennesker med rusproblemer et spesielt tilrettelagt tilbud. For å oppnå dette målet må vi ha et innhold i soningstilbudet som virker hensiktsmessig for oppgaven. Nøkkelordet i vårt soningsinnhold er endring. Vi skal igangsette endringsprosesser. Vi skal skape behov hos de innsatte for endring, og framfor alt skal vi gjennom vår atferd vise at vi tror endring er mulig for alle.

1.3 Individorientert endringsarbeid

Endring jobbes med på to forskjellige nivå; individ- og gruppenivå. Hassel fengsel har ikke fast programvirksomhet. Det kreves at innsatte selv må være med å stake ut kursen for egen soning. De må avdekke hvilket behov de har for hjelp, skissere hva de selv kan gjøre, og foreslå hva vi kan bidra med. Soningsstrukturen ved Hassel er delt inn i faser. De ulike fasene vil være preget av forskjellig type endringsarbeid. I begynnelsen og slutten av soningen vil mye av oppmerksomheten rette seg mot enkeltindividet, mens kvalifiseringsfasen i midten av soningen blir mer preget av gruppeorientert endringsarbeid.

1.3.1 Kontaktbetjentordningen

På individnivå er kontaktbetjentfunksjonen det viktigste redskapet for å oppnå endring. Kontaktbetjenten starter samarbeidsprosessen med å synliggjøre for den innsatte hvilke oppgaver det i de ulike faser av soningen bør fokuseres på. I den første tiden på Hassel fungerer også kontaktbetjenten som koordinator for samarbeid som berører den innsatte. Etter hvert er det meningen at den innsatte skal overta hovedansvaret for denne koordineringen. Ved et eventuelt nettverksmøte, nær løslatelse, er det den innsatte som selv innkaller til møte, selvfølgelig i samarbeid med kontaktbetjent og nettverkskonsulent.

I de innledende samtalene innsatt og kontaktbetjent imellom, brukes det tid på en individuell kartlegging av både fortid, nåtid og framtid. Ved hjelp av egne og andres observasjoner skal kontaktbetjenten til enhver tid ha kunnskap om den innsattes kompetanse- og ferdighetsnivå, samt kunne definere hans nærmeste utviklingszone.

Kontaktbetjenten skal dessuten bidra med begrunnede forslag til områder for sosial integrering og ferdighetsutvikling. Det finnes fire ulike områder for en slik målrettet ferdighetstrening : Individuelt ved Hassel, i skole / arbeidsvirksomhet, i samhandling med avdelingsgruppa og under permisjon.

Det er viktig å understreke at kontaktbetjenten kun utgjør en dimensjon av det totale rollebildet. I tillegg kan nevnes miljøarbeiderrollen og vokterrollen.

1.3.2 Framtidsplan

Det skal være jevnlike, planlagte samtaler mellom innsatt og kontaktbetjent. Mye av dette arbeidet er knyttet opp mot den innsattes «Framtidsplan». Kontaktbetjentens mulighet til endringspåvirkning ligger i motivasjonsarbeid, realitetsorientering og bevisstgjøring.

Målgruppen for Hassel fengsel er innsatte med rusproblematikk. Et fellestrekk for denne gruppen er at rusavhengigheten har isolert dem fra samfunnet, familie og rusfrie venner. Dersom mennesket isoleres fra det samfunnsmessige liv, reduseres også omfanget og innholdet av dets virksomhet. På denne bakgrunn blir det viktig for oss å stimulere de innsatte til videre utvikling, både individuelt og samfunnsmessig. En slik endringsprosess må starte ved at isolasjonen oppheves. Vi må gripe fatt i de signaler den enkelte gir mht. på hvilken måte deres rusproblematikk har skapt hemninger for utvikling. Gjennom arbeid med framtidsplanen skal den innsatte selv ta initiativ til ulike samtaletemaer som kan bøte på det som oppleves som et særegent problem.

Hensikten med planen er at den innsattes framtidsmål, ut fra et brukerperspektiv, i størst mulig grad skal virke styrende på soningsoppholdet. Planen utarbeides på bakgrunn av en behovskartlegging og skal sikre målrettet arbeid for den enkelte. Arbeidet med planen retter seg i hovedtrekk mot individuelt styrte mål, men skal også bidra til en bedre samordning av skole, arbeids- og fritidsaktiviteter, slik at tilbudet oppleves som helhetlig.

Som et samfunnsmessig vesen må mennesket ta ansvar for sine handlinger og se konsekvensene av disse. Vi har derfor forsøkt å legge inn maler i planen som har til hensikt å virke bevisstgjørende i forhold til temaer som kriminalitet, rus og nettverk. Dette sees på som et ledd i videreføringen av det helhetlige perspektivet til virksomhetsteorien.

1.3.3 Nettverksarbeidet

Et annet viktig område for individorientert endringsarbeid gjelder oppbyggingen av nettverk. Sosialt nettverksarbeid er en viktig del av fengselets sosialpedagogiske tilbud. Sosialt nettverk kan defineres som et sett relativt varige, uformelle relasjoner mellom mennesker. Et slikt nettverk representerer en viktig støtte for mennesker, og spesielt for mennesker i krise. Mange rusmiddelbrukere opplever seg selv som i en «krisesituasjon» når de skal forsøke å etablere seg i et rusfritt miljø. Det er derfor viktig gjennom samarbeid å utvikle relasjoner, opplegg og tiltak, der den innsatte får muligheten til å kvalifisere seg for møtet med et nytt miljø. Med andre ord skal dette gi dem relevante erfaringer og samtidig sikre at de har et sosialt nettverk som kan være til støtte når situasjonen blir vanskelig. Slik vi ser det, må nettverksarbeidet, i tillegg til å være endringsarbeid, også sees i et omsorgsperspektiv.

Om vi lykkes med å drive nettverksarbeidet slik vi ønsker ved Hassel fengsel, er bl.a. avhengig av den enkelte medarbeiders innstilling til det. Det kreves en offensiv innstilling av kontaktbetjenten til selve arbeidet. I tillegg må den innsatte motiveres til å tenke og bruke sitt eksisterende eller nye nettverk.

1.3.4 Arbeids- og skolevirksomheten

Arbeidsdriften ved Hassel fengsel har som pedagogisk mål å drive arbeidstrening og læring. Vi tror at mestring gir motivasjon. Læringsvirksomheten krever tid, oppmerksomhet og nærhet fra arbeidslederne. En realistisk og dagsaktuell produksjon skaper gode læringsbetingelser, både ferdighetsmessig og holdningsmessig. Produksjon og læring står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre. Det er ikke snakk om et enten-eller, men om et både-og.

Det er et bredt og variert arbeidstilbud for innsatte ved Hassel fengsel. Det kan arbeidsplasser i fjøs, kjøkken, gartneri, vaskeri samt arbeid med gårdsdrift og vedlikehold. Innenfor flere av områdene tilbyr vi også yrkesrettet utdanning og eventuelt praksisplass.

Arbeidslederne legger også opp til at arbeidsoppgavene skal tilpasses den enkelte og at ansvaret vokser i takt med kompetanseutviklingen. I arbeidssituasjonen vektlegges det at den innsatte får prøve ut nye ferdigheter og eksperimentere med nye oppgaver. Å bli gitt tillit har vist seg å være en av de viktigste faktorene for igangsetting av en endringsprosess hos innsatte.

Skolevirksomheten legger opp til at den enkelte skal kunne se resultater av egen innsats relativt raskt, bl.a. gjennom eksamener som gir delkompetanse. På denne måten

utvikles nye behov og motiv, slik at den innsatte strekker seg etter nye mål. Skolen nedlegger mye arbeid i å skape et fleksibelt og kreativt miljø for de innsatte, noe som igjen virker motiverende og behovskapende for den enkelte. Dersom behovet for skolegang ligger utenfor det fagfeltet skoleavdelingen ved Hassel fengsel dekker, forsøker skolen å finne tilbud i «passende avstand» fra fengselet, og den innsatte kan søke om frigang.

1.4 Gruppeorientert endringsarbeid

Utvikling av en avdelingsgruppe og den enkelte innsatte i gruppa skjer i et gjensidig forhold. For å fremme en god utviklingsspiral er det viktig å jobbe både på individ- og gruppenivå. Vi tenker oss at den enkeltes holdninger endres og utvikles ved at han integreres i en gruppe og tar opp i seg de holdningene som er allment akseptert i gruppa. Dette innebærer at det holdningsskapende arbeidet rettes mot gruppa som helhet. Denne indirekte påvirkningen av den enkelte kommer i tillegg til den direkte påvirkningen av gruppa, og betegnes som en parallell pedagogisk prosess. Gruppesamtaler og obligatoriske fritidsaktiviteter anses å være vesentlige virkemidler i det gruppeorienterte endringsarbeidet.

1.4.1 Gruppesamtaler

Gruppesamtalene har som formål å virke forebyggende og bevisstgjørende i forhold til aktuelle problemer som kan oppstå med hensyn til rus, kriminalitet, personlige problemer osv. Samtalene har spesielt stor betydning for selvforståelsen, bearbeiding av og holdninger, forståelse av relasjoner og fellesskap. Det å føle tilhørighet i gruppa og å oppleve anerkjennelse som likeverdig, er også ment å skape trygghet for å diskutere «vanskelige» opplevelser.

Gruppesamtalene er ment å være et tilbud for de innsatte, der spørsmål om egen mestring og kvalifisering under soning skal være tema. Det gir den enkelte anledning til å snakke om sitt særegne problem og samtidig gir gruppedeltagelsen mulighet for trening i mellom-menneskelige relasjoner. Deltagelse gir også trening i kommunikasjon gjennom det å vise hverandre forståelse og respekt, samt ved å måtte ta ansvar for egne meninger.

Gruppesamtalene ledes av to faste betjenter som får avsatt tid i forkant av samtalene til forberedelser og i etterkant til evaluering. Det blir levert inn kvartalsvise rapporter der det vises til hvilke temaer som er tatt opp, hvor mange som har deltatt og hvor aktive grupped medlemmene har vært.

1.4.2 Obligatoriske fritidsaktiviteter

Det blir laget fireukers arbeidsplaner for alle avdelingene. Det skal være minst en obligatorisk aktivitet hver dag. Ideelt sett skal det settes opp en innsatt som ansvarlig for hver aktivitet. De obligatoriske fellesaktivitetene har både utvikling av gruppa og utvikling av individet som mål. Det å skape en felles forståelse og å dele en felles opplevelse er viktig. Gruppa skal kunne ha tilgang på felles erindringsmateriale, noe som er med på å gi medlemmene en sterkere grad av tilhørighet og trygghet.

Menneskets utvikling sett ut fra et virksomhetsperspektiv må, som et pedagogisk prinsipp, skape virksomhetsprosesser som gjør det mulig for individet å påvirke omgivelsene, forandre disse, og gjennom dette kunne forandre seg selv. Gjennom virksomheten vil individet tilegne seg de behov, evner, ferdigheter, holdninger osv. som omgivelsene muliggjør. Derigjennom utvikler også den enkelte sin personlighet. Ved å være klar over at mennesket skaper sin egen utvikling gjennom virksomhet, ligger det et stort ansvar for at det tilrettelegges et mangfold av virksomhetsmuligheter.

Personalet har et ansvar når det gjelder å ivareta gruppas utvikling. De skal til enhver tid ha kunnskap om gruppas kompetanse- og ferdighetsnivå og kunne definere gruppas nærmeste utviklingssone. Derfor er det viktig å sørge for at det er allsidighet i valget av aktiviteter, som for eksempel noen fysiske, sosiale, kulturelle, kreative og familie- og samfunnsrelaterte aktiviteter.

To dager i uken ledes aktivitetene av fritidslederen, mens de resterende ledes av de avdelingsbetjentene som er på vakt. Dersom det i løpet av en fireukers periode dukker opp spesielle tilbud om aktiviteter, koordinerer fritidslederen dette. Han arrangerer også forskjellige typer av kurs de innsatte kan melde seg på. Her kan nevnes klatrekurs, dommerkurs i fotball, bridgekurs, knivkurs osv.

2. METODE

2.1 Mandatet for undersøkelsen 2004

Bakgrunnen for å foreta denne undersøkelsen var at fengselslederen ved Hassel fengsel ønsket informasjon om hvordan det har gått med dem som har sonet hos oss. I tillegg ville vi gjerne ha tilbakemeldinger på hva den enkelte opplevde som betydningsfullt ved soningen på Hassel. Vi mener det er viktig å ha informasjon om hva brukerne våre har fått ut av oppholdet ved Hassel, hva som festet seg og hva som har kommet til nytte senere.

Noen av svarene i undersøkelsen blir å betrakte som en ren tilbakemelding om den enkeltes livsutfoldelse, mens andre svar klart kan være med å gi retning for hva Hassel fengsel bør fokusere sterkere på.

En viktig faktor for at undersøkelsen skulle gjennomføres, har med det faktum å gjøre at fengselet en gang tidligere har vært kilde til forskningsmateriale. To forskere ved KRUS, Y. Hammerlin & R. Kristoffersen, utga i 1998 en rapport om 25 innsatte under og etter soning ved Hassel fengsel. Tallene i rapporten bygger på materiale fra 1993-1997, og intervjuene ble gjennomført første gang under soning og annen gang ved telefonintervju ett år etter løslatelsen.

Rapporten ble et viktig dokument i forhold til utviklingen av fengselets faglige innhold og dets generelle virksomheter. Tilbakemeldingene ga oss støtte på at mye av det arbeidet som gjøres ved anstalten, har verdi. Samtidig ble det pekt på områder der det klart var et utviklingspotensial.

De endringer i soningstilbudet som ble foretatt ved Hassel fengsel etter 1998-undersøkelsen, ligger til grunn for vår undersøkelse av 2004. Tiltakene bør kort nevnes:

- Færre obligatoriske fritidsaktiviteter og mer frigjort tid for de innsatte.
- Enda mer fokus på endring; endring etter innsattes særegne behov.
- Integrering av virksomhetsteorien i fengselshverdagen.
- Sterkere fokus på rus- og nettverksarbeid.
- Fokusering på helhetstenkning, slik at enkeltindividet med sine mange ulike muligheter blir mer synliggjort.

2.2 Valg av metode

Undersøkelsen bygger på elementer fra både kvalitativ og kvantitativ metode. Samspillet mellom metodene gir det beste helhetsbilde for våre data. Vi trenger tallene for å synliggjøre resultatene for en etatsledelse som krever det. Men dersom ikke det enkelte individs mening kommer fram, vil en slik fremstilling være lite interessant for en institusjon som har sin ideologi forankret i virksomhetsteorien. Materialet vil altså dels bli behandlet kvalitativt og dels kvantitativt.

Behandlingen av datamaterialet er foretatt av førstekonsulenten. Framstillingen er delvis kvalitativ med direkte sitat fra intervjuene og delvis kvantitativ gjennom bruk av tall og prosentregning gjengitt i tabeller og figurtegninger.

Konklusjonene i undersøkelsen baserer seg på de vurderingene av data som førstekonsulenten har foretatt. Denne undersøkelsen har et klart brukerperspektiv, og materialet er ment å gi informasjon til Hassel fengsel for benyttelse til videreføring og utvikling av soningstilbudet.

2.3 Praktisk gjennomføring

Det er selvfølgelig et mål for alle undersøkelser av denne typen å få samlet så mange svar som mulig. Vi bestemte oss for at telefonintervju ville være det mest hensiktsmessige for vår målgruppe. Den åpne og uformelle samtalen ville gi oss muligheten til å få svarene utdypet.

Det ble utformet et spørreskjema, nærmest en intervjuguide, med både åpne og lukkede spørsmål. Skjemaet er ikke preget av sterk strukturering, men snarere som en styrt samtale.

Alle respondentene fikk tilsendt spørreskjemaet og et informasjonsskriv ca. en uke før intervjuene startet. Vi valgte å gi respondentene spørsmålene i forkant slik at de kunne forberede seg og få et innblikk i hva som skulle skje. De fikk informasjon om hensikten med undersøkelsen, hva den skulle brukes til og garanti om full anonymitet. I tillegg ble det oppgitt tidspunkt og varighet for intervjuet. Den enkeltes telefonnummer sto oppført i deres informasjonsskriv, og vi ba dem ta kontakt med oss dersom nummeret var galt.

Intervjuene ble gjennomført over en periode på tre uker. Fire tilsatte foretok intervjuene, en betjent fra hver av paviljongene og førstekonsulenten. Gruppen av dem som skulle foreta intervjuene, hadde i forkant av selve ringerunden en gjennomgang av intervjukskjemaet. Vi ble enige om en felles presentasjon for samtalen, slik at alle respondentene fikk samme informasjon om hva som skulle skje. Samtidig ble

viktigheten av å notere så korrekt som mulig, understreket. Vi avtalte at intervjueren skulle renskrive hver samtale umiddelbart etter at den hadde funnet sted, og at alle direkte sitat skulle markeres med anførselstegn.

Alle intervjuene ble foretatt av en person som respondenten kjente fra sitt opphold ved Hassel. To av informantene ønsket å besvare spørsmålene skriftlig, og for begge var begrunnelsen at de trengte mer tid til besvarelsen. De ferdig utfylte skjemaene ble levert til førstekonsulentene for videre behandling.

Det ligger en fare i at intervjueren tolker respondentens svar og improviserer spørsmåls-formuleringer mens samtalen pågår. Det kan gi rom for både feiltolkning og til at det blir stilt ledende spørsmål. Vi risikerer å få ikke bare informasjon av den typen vi trenger, men også informasjon med det innholdet vi ønsker. I tillegg kan det medføre vanskeligheter med å sammenligne svar fra respondentene når intervjuene er foretatt av fire personer. Et annet punkt det må sies noe om, er faren for inhabilitet. Både intervjuerne og den som har behandlet datamaterialet, er tilsatt ved Hassel fengsel. Det vil alltid være en mulighet for at man bevisst gir en positiv tolkning av svar og funn i undersøkelsen. Da må det samtidig legges til at det også er en mulighet for at respondentene i et slikt tilfelle vil være mer åpne for mennesker de kjenner. Med vissheten om de mulige fellene man kan gå i under en slik undersøkelse, er dataene samlet inn og behandlet.

2.4 Utvelgelse av respondenter

For å få et bilde av hvordan tiden etter soning har vært for den enkelte, valgte vi målgruppen til å være de som sonet ved Hassel fengsel i årene 2001 og 2002. Informantene vil da ha fra to-tre års avstand fra oppholdet og kan se egen endring i et tidsperspektiv.

Vi satte som kriterium for utvelgelsen av respondentene at de minimum skulle ha sonet fem måneder ved fengselet. Denne grensen ble satt på bakgrunn av fengselets fasetenkning, og det vi så som nødvendig tid for igangsetting av endringsprosesser.

Det er ikke gjort noe skille mellom dem som ble direkte løslatt fra Hassel og dem som ble overført til §12-institusjoner. Vi vurderte det slik at oppholdet ved Hassel har gitt den enkelte noe å bygge videre på, enten han ble løslatt direkte fra fengselet eller valgte videre behandling. Det må understrekes at i det tidsrommet utvalget fungerte, var §12-soning både overgangsboliger og rene behandlingssteder.

Ut fra registreringer i «Kompis» og egne statistikker var det 47 tidligere innsatte som kunne være aktuelle. Av disse var vi informert om at en var død av overdose umiddelbart etter løslatelse. Videre ble det registrert ett dødsfall etter at undersøkelsen hadde startet.

Av de 45 mulige kandidatene er det syv vi ikke har fått intervjuet. To av disse svarte på telefonhenvendelsen og gjorde avtale om intervju senere, men svarte da ikke på vår henvendelse. En av kandidatene har vi ikke klart å finne adresse eller telefonnummer til, og en har flyttet til utlandet. De tre siste besvarte aldri henvendelsen. Totalt sett bygger undersøkelsen da på svar fra 38 respondenter.

2.5 Begrepsbruk i undersøkelsen

Mens begrepene «livsmestring» og «livskvalitet» var sentrale i rapporten til Hammerlin & Kristoffersen, vil begrepene «forventning» og «egenvurdering» dominere nå. Data-materialet i undersøkelsen er stort å håndtere og er samlet inn av flere intervjuere. Ressursene for å gjennomføre undersøkelsen er mindre enn de var for forskerne ved KRUS, og intervju-situasjonen ble en annen. Under en telefonsamtale er det forholdsvis enkelt å svare på spørsmål om forventninger, samt å gi en vurdering av fengselsoppholdets betydning. I den forrige undersøkelsen ble det første intervjuet foretatt ved Hassel fengsel og hadde en varighet på ca. 90 minutter. Det ga forskerne, i motsetning til i vår undersøkelse, utvidede muligheter til begrepsforklaring og vurdering under den direkte samtalen.

Da spørreskjemaet ble laget, mente vi det var realistisk at telefonsamtalen skulle vare i ca. 15-20 minutter. Vi vurderte det dit hen at det ville være enklere for de tidligere innsatte å snakke om forventningene de selv hadde til Hassel og tiden etterpå. Dessuten mente vi at den enkelte respondent ville stå friere til å svare dersom vi ba om hans egenvurdering. Begreper som «egen evne til livsmestring» og «opplevelse av egen livskvalitet» kunne bli tidkrevende å forklare pr. telefon.

2.6 Nøkkeltall fra Hassel fengsel fra 2001 og 2002

For å sette utvalget av respondenter i et perspektiv kan det være nyttig å vise en oversikt over sentrale tall for Hassel fengsel i samme periode.

Oppsettet for tabellen på neste side har, med tillatelse, tatt utgangspunkt i rapporten til Hammerlin & Kristoffersen (1998)*. Dette er gjort for at en sammenligning av tall fra begge undersøkelsene skal være mulig. Dessuten viser tabellen viktige tall for en metodisk forståelse av det følgende materiale.

Tabell 2.6: Noen nøkkeltall fra virksomheten ved Hassel fengsel

	2001	2002
Gjennomsnittsbelegg	22,9	25,1
Antall søknader om overføring	89	104
Nyinnsett direkte	6	4
Overført inn fra annen anstalt ¹ (reinntak)	44	49
Sum nyinnsatte og overført inn	50	53
Løslatte etter _-tid	2	4
Løslatte etter _-tid	16	17
Løslatte etter endt tid	0	2
Totalt antall løslatte	18	23
Utgang til §12-soning / overgangsboliger ²	10	13
Overført til fengsel med høy sikkerhet ³	19	18
Unnvikelse fra Hassel	1	5
Unnvikelse fra fremstilling	2	0
Uteblivelse fra permisjon	1	1

* Materialet bygger på tall fra 1993-97 og er tilgjengelig i rapporten «Habilitering som livsmestringsprosess - startsted Hassel» fra 1998.

¹ Innbefatter også reinntak, det vil si inntak etter overføring fra Hassel fengsel til fengsel med høyere sikkerhetsnivå.

² I 2001-2002 ble begrepet §12 benyttet både for det som siden ble overgangsboliger og for direkte behandlingsplasser.

³ Dette er tall for alle innsatte som ble tilbakeført til fengsler med høy sikkerhet på grunn av svikt eller regelbrudd. Alle de som er registrert med unnvikelse eller uteblivelse, føres automatisk tilbake, i tillegg kan brudd på soningsavtalen medføre overføring.

Sammenlignet med tallene fra rapporten til Hammerlin & Kristoffersen har gjennomsnitts-belegget økt. I perioden da vår undersøkelse ble gjennomført, var det et sterkt press på soningsplasser, og anstalten prioriterte å ha fullt belegg fremfor opprettholdelse av noen av kriterier for inntak.

I tidsrommet 2001-2002 er det også registrert færre rømninger, iht. Straffegjennomføringsloven heter det nå unnvikelser, enn i perioden fra 1993-1997. I gjennomsnitt er det en nedgang på 50%. Det samme gjelder tallene for uteblivelse fra permisjon.

Antall overføringer til fengsel med høyere sikkerhetsnivå har stor grad av likhet med tallene fra 1993 og 94, mens de er atskillig lavere enn tallene fra 96 og 97. Overføring fra Hassel til §12-soning og overgangsboliger økte i perioden da respondentene i utvalget sonet ved Hassel fengsel.

3. INFORMASJON OM RESPONDENTENE UNDER SONING

3.1 Innhentning av informasjon

Informasjonen er hentet fra det intervjueskjemaet vi benytter for inntak ved Hassel fengsel. Fram til våren 2004 fikk alle som søkte seg til fengselet, en samtale med en av våre tilsatte før inntak. Dette ble gjort for å sikre at den innsatte hadde riktig informasjon om Hassel, og for at vi kunne bli trygge på at motivasjonen for endring var reell. Hovedpunktene fra samtalene ble nedfelt i et standardskjema.

Det må understrekes at all informasjonen i dette kapitlet bygger på hva respondentene svarte i en situasjon der de hadde søkt om overføring til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Muligheten for at de "pyntet" på sin reelle situasjon for å trygge sitt kandidatur, er til stede. Vi har fra tid til annen opplevd at dette er tilfelle da f.eks. kartleggingen av nettverket skulle gjøres ved Hassel.

3.2 Alder

Gjennomsnittsalderen på respondentene i undersøkelsen var på innsettelsestidspunktet 29,7 år. I tilsvarende periode var gjennomsnittet for alle som sonet ved Hassel, på 29,5 år. Ergo er aldersgjennomsnittet i utvalget representativt for innsattgruppen totalt.

Den eldste av respondentene var 46 år ved innsettelsen på Hassel fengsel, og den yngste var 19 år. Avstanden mellom den eldste og yngste er på hele 27 år.

Alderen for hele utvalget fordelte seg slik:

Tabell 3.2: Aldersfordeling ved innsettelse ved Hassel fengsel

Alder	Antall personer
18-20	2
21-25	7
26-30	15
31-35	7
36-50	7

Sammenlignet med undersøkelsen til Hammerlin & Kristoffersen har gjennomsnittsalderen økt med ca. to år siden 1998. Vi kan allikevel registrere at det er flere unge respondenter med i utvalget nå enn den gangen. Aldersfordelingen i utvalget er i samsvar med det statistiske landsgjennomsnittet (jf. Årbok 2003 Kriminalomsorgen).

3.3 Sivil status og boforhold ved soningsstart

Av de 38 som utgjør utvalget, er det 12 som er gift eller samboere ved innsettelsestidspunktet. De resterende oppgir at de er enslige. Av disse er det fem som er skilt eller separert.

De i utvalget som er gift, er registrert bosatt i hus eller leilighet. Av de enslige er det 15 (58%) som oppgir foreldrenes adresse som sin egen, ti svarer de har egen hybel eller leilighet, og en oppgir han er uten fast bopel.

Det må bemerkes at det kan være flere grunner til at innsatte oppgir foreldrenes adresse som egen. For det første kan det skyldes at man oppgir egen bolig, eller at man avvikler et leieforhold før et eventuelt langt fengselsopphold. Det kan også tenkes at referanse til en adresse er ønskelig for en som for tiden faktisk er uten fast bopel.

3.4 Beskjeftigelse ved soningsstart

Vårt samtaleskjema for inntak fanger ikke opp tidligere utdanning eller jobberfaring. Informasjonene bygger på utsagn fra den domfelte og knytter seg til situasjonen ved påbegynt soning.

Av de 38 i utvalget var det fem som ved innsettelsen var registrert som skoleelev eller student. En står oppført som student ved universitet, en bare som student, og tre oppgir at de tar VK1 i ulike yrkesretninger. Det er åtte i utvalget som var i fast jobb ved soningsstart. Av disse oppgir to at de er selvstendig næringsdrivende, to er håndverkere, to elektrikere, en montør og en kokk.

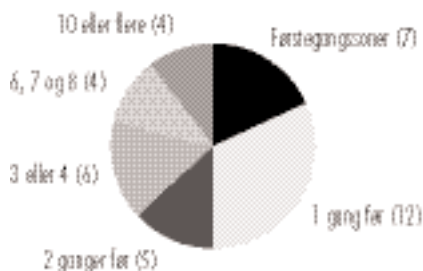
De resterende, i alt 25 (66%), står registrert uten fast arbeid (UFA). Vi mangler dessverre informasjon om hvor lenge de har vært utenfor arbeidslivet, eller om de har tidligere arbeidserfaring.

3.5 Tidligere dommer og soningstid for siste dom

I vårt utvalg (38 respondenter) er det syv førstegangssonere. Aldersgjennomsnittet for denne gruppen er på 25,2 år og er litt lavere enn utvalget for øvrig. Bare en av dem var registrert i fast jobb ved innsettelsestidspunktet.

En stor andel, 12 av respondentene, hadde ett fengselsopphold fra før. Den største gruppen i utvalget hadde fra to til ni soninger bak seg og fire hadde sonet ti eller flere fengselsstraffer. Det er altså ca. halvparten av utvalget som har liten eller ingen fengsels-erfaring før de ankom Hassel fengsel (se figur 3.5). Totalt var fordelingen slik:

Figur 3.5: Antall respondenter fordelt på antall fengselsopphold

Det er syv av respondentene som startet sin soning ved Hassel. De øvrige ble overført fra andre fengsler. I gjennomsnitt er domslengden for dem som er med i undersøkelsen, på 32 måneder. Straffene varierer fra åtte måneder, og til den lengste på åtte år og seks måneder. Sammenlignet med rapporten til Hammerlin & Kristoffersen har gjennomsnittlig domslengde økt med seks måneder.

3.6 Rushistorie

Under inntakssamtalen ber vi den enkelte kort fortelle sin historie om eget rusbruk. Vi ber dem bare si noe om når rusbruken startet, hvilke stoffer de har benyttet, og hva de eventuelt ser på som et problem for dagens situasjon.

Vår informantgruppe ser ut til å være delt i to hovedgrupper når det gjelder varighet av misbruk. Den ene gruppen, som utgjør 15 personer (39%), startet i 11-15 års alderen, mens den andre gruppen, som utgjør ni (24%), begynte som 23-25 åringer. De resterende fordeler seg fra slutten av tenårene og til begynnelsen av 20-årene. Det er også en sammenheng i valg av narkotiske stoffer og alder. De som begynte svært unge, startet med hasj og gikk senere over til sterkere stoffer som amfetamin og heroin. Nesten alle heroinmisbrukerne har lang rushistorie der de startet med hasj. Den gruppen som startet sin ruskarriere sent, oppgir at de brukte amfetamin eller kokain, i noen tilfeller også ecstasy.

Bare fire av informantene oppgir at alkohol utgjør en del av deres rusproblem. For en var alkohol hovedproblemet, mens de tre andre forklarte at de hadde et blandingsmisbruk med alkohol, piller og heroin. De som startet sin ruskarriere med alkohol, gjorde dette i svært ung alder, fra 12-14 år.

De av informantene som sa at de hadde et rusproblem, innrømmet at problemet var til dels stort og hadde pågått over flere år. På bakgrunn av dette må det kunne antas at også deres sosiale tapsliste vil være omfattende. Rusproblemen opplevdes som komplekse og som til dels særegne.

Tre i utvalget erkjenner ikke å ha et rusproblem ved inntakssamtalen. I utgangspunktet skal ikke disse være en del av Hassels klientell, men av ulike grunner ble de allikevel gitt et tilbud om soning. Vi vurderer hver søknad som sendes til oss, og faktorer som for eksempel en søkers meget lave alder eller behov for spesielt tilrettelagt soning, kan få betydning for et eventuelt inntak.

Det er viktig å understreke at dette er korte beskrivelser som er gitt av innsatte som ønsker seg over til et annet fengsel. Men det at så mange svarer det samme, kan også være en indikator på at det rekrutteres på forskjellig måte til rusmiljøene. Det er også sammenheng mellom utdanningsnivå og rusbruk. De som startet med hasj, har i gjennomsnitt lavere utdanning enn de som startet med amfetamin eller kokain. Hvorledes brukermønsteret fungerer i de ulike rusmiljøene, kommer ikke fram av inntaksskjemaet.

3.7 Rusfritt nettverk ved soningsstart

I inntakssamtalen blir de innsatte som søker seg til Hassel fengsel, bedt om å karakterisere sitt rusfrie private nettverk. En av dem som er med i vårt utvalg, har vi ingen informasjon om på dette området. For 37 av våre respondenter kan svarene deles inn i fire kategorier :

1. Meget lite

Det er åtte av respondentene som svarer dette. De har liten eller ingen kontakt med familien og har få rusfrie venner. Flere av dem har ingen omgangskrets som er rusfri. Normalt sett utgjør arbeidskolleger et naturlig nettverk. For denne gruppen av utvalget er det bare to som var i jobb ved innsettelsen, de andre er registrert arbeidsledige. De mister også denne arenaen for å kunne danne nye relasjoner.

2. Lite

11 svarer at nettverket deres er lite. Noen spesifiserer dette med å forklare at de bare har familien, eller bare samboer / ektefelle. Alle i denne gruppen sier at de har få eller ingen rusfrie venner. En forklarer det manglende nettverket med sin bakgrunn som innvandrere, og en annen med at han i hele oppveksten har vært plassert i barnevernsinstitusjoner. To av respondentene svarer at nettverket er lite, men godt. De har begge samlivspartnere og har god kontakt med egen familie og svigerfamilie.

3. Relativt godt

Syv svarer at de har et relativt godt nettverk og forklarer dette ved å referere til en annen arena enn familien. Det er bare to av dem som oppgir at de er sysselsatte, i hhv. jobb og skole, ved innsettelsestidspunktet, men de fleste har hatt tidligere yrkeserfaring. De svarte at det rusfrie nettverket besto av både familie og venner.

4. Godt eller svært godt

11 svarer at de har et godt rusfritt nettverk, tre av dem svarte: «Svært godt». Det som i all hovedsak skiller disse 11 respondentene fra de øvrige, er deres forhold til rus. To av respondentene svarte at de ikke hadde noe rusproblem, og en svarte at han overhodet ikke var en rusmisbruker. Fellestrekkene for de øvrige åtte respondentene er at de startet sin ruskarriere sent og at hovedbruken av rus har relatert seg til hasj. Det er naturlig nok også i denne gruppen vi finner de fleste førstegangssonerne og de som bare har ett fengselsopphold fra før.

3.8 Sammendrag av kapittel 3 - Respondentene under soning

- Aldersgjennomsnittet på 29,7 år er representativt for gruppen av innsatte totalt.
- Gjennomsnittsalderen har økt med ca. to år siden 1998.
- Aldersfordelingen i utvalget er i samsvar med det statistiske landsgjennomsnittet.

- 12 er gift eller samboende ved innsettelsestidspunktet.
- 26 er enslige - 15 av disse oppgir foreldrenes adresse som sin egen.

- 5 i utvalget var ved innsettelsen registrert som skoleelev eller student.
- 8 var i fast arbeid på samme tidspunkt.
- 25 var uten fast arbeid ved soningsstart.

- 7 er førstegangssonere. 12 hadde et fengselsopphold fra før.
- 50% hadde to eller flere fengslinger fra før.
- Halvparten av utvalget har liten eller ingen fengsels erfaring før Hassel (figur 3.5).

- 39% i utvalget startet sitt rusmisbruk i 11-15 års alderen.
- 24% i en alder av 23-25 år.
- Det er en sammenheng mellom utdanningsnivå og bruk av de ulike rusmidler.

- På spørsmål om omfanget av sitt rusfrie nettverk svarer:
  - 8 «meget lite» og 11 «lite»
  - 7 «relativt godt»
  - 11 «godt eller svært godt».

4. FRA INTERVJUENE

Sitat som er markert med anførselstegn og satt i kursiv, skal være helt ordrette.

Besvarelsene fra undersøkelsen følger i store trekk slik :

Svar på spørsmål: 1-5 = 1. avsnitt

6-8 = 2. avsnitt

9-10 = 3. avsnitt

11-14 = 4. avsnitt

Nr. 1

Respondenten er 37 år, enslig og leier sin nåværende bolig. Han var også enslig på løslatelses-tidspunktet. For tiden er han arbeidsledig, men hadde inntil nylig fast jobb i over to år. Han uttaler at forventningene hans var gode ved løslatelsen fra Hassel. Det var ordnet med fast jobb og leilighet, og han hadde lagt «*dette med rus*» bak seg.

I dag, nesten tre år etter løslatelsen, mener han at livssituasjonen hans totalt sett er bedre enn det han trodde eller håpet den skulle bli ved løslatelsestidspunktet. «*Har ikke hatt problemer med nark etter at jeg ble løslatt fra Hassel. Jeg har ikke vært i kontakt med politiet*». Han takler hverdagen greit og har god kontakt med familie og venner.

Det han husker best fra tiden på Hassel, er «*miljøet og kontakten med tilsatte og innsatte, det sosiale. Fellesskapet. Den gjensidige respekten var veldig viktig*». Han sier videre at han «*lærte mye av gruppesamtalene og fikk sosial trening*». Turene ved Hassel ga ham «nye impulser».

Løslatelsen var godt tilrettelagt - «det ble sånn jeg hadde håpet. Hadde et meget godt samarbeid med sosialkontoret. Dette betydde mye. God støtte på jobben hadde jeg også». Avslutningsvis sier han: «Jeg har ikke glemt Hassel og er takknemlig for det som ble gjort for meg».

Nr. 2

Respondenten er 23 år, var enslig ved løslatelsestidspunktet, men er nå samboer. De leier bolig, og han arbeider som bilmekaniker. Forventningene da han ble løslatt, var å fullføre utdannelsen, få jobb og mye fritid.

Til dels ble forventningene innfridd, det eneste som ble dårligere enn forventet, var fritiden. Han har aldri brukt rus og har heller ikke blitt dømt for ny kriminalitet.

Det han husker best fra tiden ved Hassel, er: *«all den trivelige aktiviteten, turer og sånn. Også de koselige betjentene. Selv om jeg klagde mye mens jeg var der, har jeg i ettertid forstått hvor bra jeg hadde det der»*. Han nevnte også: *«Samtalene og aktivitetene fikk fram nye sider ved meg»*.

Av negative ting ved oppholdet nevner han at korttidspermisjonene var for korte, og at besøksrommet var for lite. Fra Hassel ble han overført til hybelhus i Oslo, og alt var ordnet til løslatelsen. Sosialkontoret holdt ikke sin avtale om å dekke husleie under skolegang, så det ble et midlertidig avbrekk fra skolen for å tjene penger. Han har siden fullført skolegangen.

Nr. 3

Respondenten er 37 år, har fått seg samboer, leier bolig og er student ved lærerhøgskolen. Ved løslatelsen var han *«veldig positivt innstilt, hadde fått meg jobb og var ved godt mot»*.

Stort sett ble livssituasjonen som forventet, men taklingen av hverdagen ble vanskeligere enn han hadde forestilt seg. På spørsmålet om endring av rusvaner svarer han slik: *«Ja, jeg gjorde en stor endring og sluttet med heroin»*. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Best husker han turen til Galdhøpiggen og det sosiale livet på Hassel. Samtidig understreker han at det som har fått størst betydning siden, var at han fikk frigang og jobb som lærervikar. *«Har dette som yrke nå og det kan jeg takke Hassel for»*.

Han nevner også at løslatelsen var godt tilrettelagt, men at sosialkontoret sviktet sin avtale. Avslutningsvis sier han: *«Jeg er veldig fornøyd med situasjonen og har ikke hatt det så bra på det jeg kan huske»*.

Nr. 4

Respondenten er 33 år, enslig, leier bolig og er i fast jobb. Forventningene da han ble løslatt, var å bli sveiser og være i full jobb. Han sier at livssituasjonen på alle områder er blitt slik han forventet. Etter oppholdet ved Hassel har rusvanene endret seg. *«Turene på Hassel fikk meg til å tenke annerledes med hvordan bruke fritida. Det er så mye annet du kan gjøre i stedet for å bruke tusen kroner på en kveld på by'n. Jeg har fått andre vyer liksom.»* Han har sonet en dom for fyllekjøring og gjennomført promilleprogram etter tiden ved Hassel.

Av de tingene han husker best fra Hassel, nevner han: «*Koselige ansatte, respekt, tillit, veldig koselige minner fra Hassel, ble møtt på en veldig ålreit måte. Jeg vokste veldig på oppholdet, Hassel er et jævla godt alternativ*».

Han mener at gjeldssituasjonen hans ved løslatelsen ble et problem, de inngåtte avtalene ble ikke fulgt. «*Ganske tøft å slite med gjeld, ikke akkurat noen ny start*». Ellers har både det private og det offentlige nettverket fungert bra. Sluttreplikk: «*Jeg hadde ikke sittet her jeg gjør i dag uten dere. Det er i alle fall helt sikkert, og jeg ville aldri ha fått meg en utdanning*».

Nr. 5

Respondenten er 33 år og enslig. Det ble brudd med den tidligere samboeren, men han bor der fremdeles. Han er for tiden arbeidsledig og venter på en behandlingsplass. Ved løslatelsen hadde han store forventninger: «*Det meste var på plass, men jeg fulgte ikke opp*».

Når han beskriver dagens livssituasjon, vil han utfra de høye forventningene si at alt er blitt dårligere enn han hadde trodd eller håpet. Han trodde at rusvanene ville endre seg: «*Jeg følte det rett etter at jeg ble løslatt. Men det tok ikke lang tid før det var like galt som før*». Han har sonet en dom på 17 måneder for vinningskriminalitet i 2002.

Det han husker best fra tiden ved Hassel er: «*Fellesskapet med innsatte og tilsatte, og humøret*». Av opplevelser som har fått betydning senere, sier han at: «*Jeg tåler autoritære mennesker bedre. Fengselsbetjenter kan være gode mennesker. Også lærte jeg meg å være tålmodig*».

På spørsmålet om det var noe vi kunne gjort annerledes, svarer han at: «*En tettere oppfølging etter løslatelsen ville vært fint*». Han mente vi kunne ringt ansvarsgruppa og respondenten selv. Han mente også at samarbeidet med friomsorgen burde vært bedre. Dersom han selv skulle gjort noe annerledes, måtte det ha vært: «*å skaffa meg eget fast sted å bo, og valgt ikke å ruse meg*».

Nr. 6

Respondenten er 32 år, enslig og soner en dom for grov vold. Da han ble løslatt fra Hassel, var «*forventningene store og var veldig motivert*».

På noen områder er det blitt slik han trodde, men kontakten med rusfrie venner og noe å fylle fritiden med har blitt atskillig vanskeligere enn forventet. På spørsmål om endring av rusvaner sier han: «*Jeg gikk tilbake der jeg var. Jeg manglet et sosialt nettverk. Å flytte tilbake til hjemstedet var vanskelig, jeg ble så isolert*». Han er domfelt to ganger etter Hasseloppholdet, og begge forholdene har skjedd i ruset tilstand. «*Jeg har*

aldri gjort noe galt når jeg er rusfri.» Han innser selv at han trenger hjelp og har søkt om behandlingsplass etter soningen.

På spørsmålet om hva han husker best fra tiden ved Hassel, svarer han uten å tenke seg om: *«Fjellturen! Ingen tvil om det»*. Opplevelsene som rusfri sitter igjen som gode minner. Av det som har fått størst betydning siden, nevner han kontakten med PUT. Han har fortsatt kontakt der.

Tilretteleggelsen for løslatelsen var *«egentlig veldig bra»*. *«Hadde fått skoleplass og god kontakt med Kif»*. Om nettverket kunne gjort noe annerledes, svarer han: *«Nei, det var jeg som måtte gjort noe annet. Hele nettverket tilhører rusmiljøet, og det er vanskelig å finne nye venner. Ensomheten er vanskelig»*.

Nr. 7

Respondenten er 49 år, gift og har egen bolig. Han er i fast arbeid og har vært det siden løslatelsen. Forventningene ved løslatelsen var: *«Å kunne returnere til et vanlig liv»*.

Forventningene er i stor grad blitt innfridd. Det dukket allikevel opp et problem, han sonet en lang dom, og folk hadde ikke sett ham på mange år. *«Alle forventer en forklaring, og så synes jeg nesten de må få det. Det blir slitsomt. Jeg var ikke forberedt på dette»*. Rusvanene er endret etter soningen: *«Jeg er ikke så glad i øl lenger. Drikker mindre. Ikke andre rusmidler er viktige heller»*. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Om tiden ved Hassel sier han: *«Jeg likte meg veldig godt, jeg. Følte meg veldig respektert og imøtekommet. Positiv opplevelse av at ting ikke var så firkanta når man fulgte en plan. Hassel ga frihet under ansvar»*. Av det som har fått betydning siden nevner han skolegang; det å få en utdanning. Videre sier han: *«Turene og opplevelsene knyttet til dem, tror jeg har hatt betydning for mange»*.

Under punktet om hva som kunne vært bedre tilrettelagt for løslatelsen, sier han: *«Hvordan har man tenkt å rehabilitere folk som har bunnløs gjeld og dermed har Statens innkrevings-sentral på nakken som en mare? Denne problemstillingen burde komme på dagsorden i kriminalpolitikken»*.

Nr. 8

Respondenten er 41 år, samboer og leier bolig. Han er i fast jobb, men er permittert frem til mars. Forventningene hans var positive: *«Var klar på hva jeg ville med livet mitt»*.

Stort sett ble forventningene innfridd, og vel så det. På to områder ble det dårligere enn han selv hadde ønsket. Det gjaldt venner og fritid. Han flyttet til et annet fylke etter løslatelsen og syntes det var vanskelig å finne nye venner: *«Jeg savner en positiv fritid*

med venner». Om endring i rusmønsteret svarer han: «*Det har vært en radikal endring på det. Jeg har ikke rørt rus siden løslatelsen*». Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Fra Hasseltiden husker han best: «*Fellesskapet, hyggelige ansatte og innsatte, mye idrett og fine turer*». Av det som har fått betydning siden, svarte han: «*Jeg er ikke helt sikker, fikk tilrettelagt en del ting. Opplegget ved Hassel var veldig bra*».

Alt var vel tilrettelagt ved løslatelsen. Han tok fagbrev og gikk rett ut i jobb. Han uttrykker at han var svært godt fornøyd med det som ble gjort for ham, og at opplegget ved Hassel var meget bra. Avslutningsvis sier han: «*Jeg synes jeg har gjort de riktige valgene. Klarer meg bra og ser positivt på tilværelsen*».

Nr. 9

Respondenten er 43 år, enslig og leier bolig. Nå er han kommet med i et metadon-prosjekt. Forventningene ved løslatelsen var: «*Å holde meg i live til jeg fikk metadon-behandling*».

Livssituasjonen fra løslatelsen og fram til nå har ikke vært spesielt bra. Familien har stilt opp, men ellers har livskvaliteten blitt dårligere enn han hadde trodd. Allikevel mener han at oppholdet ved Hassel fikk han til å endre noe av rusmønsteret sitt. Han er ikke dømt for ny kriminalitet, men har fått et forelegg. Best fra tiden ved Hassel husker han samholdet på paviljongen. Om hva som fikk betydning siden, sier han: «*Jeg følte at det var noen som brydde seg, at jeg ikke var helt alene*».

Han mener at Hassel skulle stått på mer for ham når det gjaldt dette med metadon. «*Hassel er flinke til å dra inn andre offentlige instanser ved forberedelse til løslatelsen. Det er bra*». «*Jeg møtte veggen hos sosialetaten. Jeg savnet en kontaktbetjent som kunne snakket sosialetaten til rette*». Etter løslatelsen klandrer han sosialkontoret for sin behandling av metadonkøen. På spørsmål om det var noe han kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen sier han: «*Jeg gjorde det jeg kunne, trappa ned på heroininntaket så lavt som mulig for å kunne make og slutte hvis eller når jeg fikk metadon-behandling. Jeg holdt på å stryke med*».

Nr. 10

Respondenten er 39 år, enslig og bor i et hybelhus. For tiden er han til behandling. Han har tatt maskinførerbevis og førerkort for buss og trailer. Han håper å komme ut i jobb snart. Forventningene ved løslatelsen var at: «*Livet skulle bli normalt, med jobb og rusfri tilværelse. Trodde det skulle gli lett*».

Av det som ikke ble slik han ønsket, nevner han venner, takling av hverdagen og

rusproblemene. På spørsmålet om det har vært endringer i rusmønsteret svarer han slik: «*Et par måneder etter løslatelsen begynte rusingen, og den varte i 3-4 måneder. Så sluttet jeg og har nå vært rusfri i 2 år*». I rusperioden fikk han en ny dom.

Fra tiden ved Hassel husker han best: «*Det bra samholdet på paviljongen, de gode fysiske aktivitetene og jobbingen hos Tor*» (vaktmesteren). På hva som har fått betydning siden, svarer han: «*Mestringsdelen. Jobben hos Tor ga meg mye, opplevde å få tillit. De fysiske aktivitetene og kinoturene ga mersmak, og en opplevelse av at det finnes noe annet enn rus*».

Av de tingene som kunne vært gjort annerledes fra Hassels side, sier han: «*De siste 3 måneder burde det legges stor vekt på psykisk helse. Mer opplysning om behandlingsplasser. Få meg og andre til å forstå at det store problemet vi har, er rus. Det nytter lite med hus og jobb hvis vi ikke klarer rusproblemet*». Det offentlige og det private nettverket kunne også vært bedre. Respondenten mener: «*Det offentlige er vanskelig og tungrodd, men etter hvert fikk jeg opparbeidet tillit, og da fikk jeg mer hjelp. Mitt private nettverk er stort sett rusvenner. Ikke bra. Jeg skulle holdt meg borte fra dårlige venner*».

Nr. 11

Han er 25 år og enslig. Hadde samboer ved løslatelsen og ett år fremover. Bor nå i kollektiv. Han er ikke i fast arbeid, men jobber freelance etter et fagkurs gjennom A-etat. Han ble løslatt fra et hybelhus og til en bolig han hadde skaffet seg på en annen kant av landet sammen med ny kjæreste. «*Jeg hadde ingen spesielle forventninger til løslatelsen*», sier han.

På alle områder er livssituasjonen hans slik han hadde regnet med. Han opplever en klar endring av rusvaner etter Hassel: «*Jeg bruker ikke noe, og har et avslappa forhold til rus. Takler det sosiale uten stoff. Jeg klarer meg ganske greit. Bruker alkohol av og til*». Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Hva husker du best fra tiden ved Hassel? «*Åkrene! Husker liksom alt like bra. Kommer ikke på noe som skiller seg spesielt ut. Sommeren var fin*». Av det som har fått betydning siden, nevner han alle bekjentskapene: «*Traff noen som var så ok at kontakt burde opprettholdes*».

Ellers uttaler han at oppholdet hos oss var «*fritt og godt. Fikk det beste ut av soningen*». Det private nettverket fungerte bra, men det offentlige kunne gjort mer med hensyn til jobb og kurs. «*Noen, men jeg vet ikke hvem, burde sørge for back-up*» (etter løslatelsen).

Nr. 12

Respondenten er 36 år og enslig, men har kjæreste. For tiden sitter han varetektsfengslet og regner selv med at han får en relativt kort dom. Han er siktet for oppbevaring av stoff og kjøring uten førerkort. Før fengslingen var han ikke i fast jobb og ventet på yrkesrettet attføring. Forventningene ved løslatelse fra §12 var ikke så voldsomt store. Han hadde en sprekk like før løslatelse.

Han mener at selv de lave forventningene ikke ble innfridd. Familien stilte opp, men ellers ble det meste dårligere enn han selv hadde håpet. Han nevner at han etter oppholdet på Hassel har klart å endre rusvanene sine: *«Jeg har ikke brukt heroin eller opiatte etterpå. Amfetamin trodde jeg at jeg skulle klare å ha kontroll over, men det hadde jeg ikke. Noe har jo blitt bedre da, jeg kom meg ut av heroinmiljøet».*

Best husker han at: *«Perioden var god, var i god fysisk form og likte meg godt på landet. Det var deilig».* På hva som har fått betydning for ham siden, svarer han: *«Det var en medmenneskelighet som var veldig ålreit. Ikke så stor frihet som på (navnet på §12-stedet), men en helt annen stemning på Hassel. På en måte var det mer ekte på Hassel, ikke så terapeutisk».*

Ut fra situasjonen ser han ikke at Hassel kunne gjort noe mer for ham under oppholdet eller i forberedelse til overføring/løslatelse. På nettverkssiden har familien fulgt bra opp. Om det offentlige sier han: *«Behandlingsperioden er for lang. Blir gående å vente, det er lite tilfredsstillende».* Han mener at han selv burde handlet annerledes i perioden etter løslatelse: *«Vært mer kritisk til valg av miljøer. Og tempo på ting, full gass i en eller annen retning. Burde slappet mer av».*

Nr. 13

Respondenten er 34 år og leier bolig. Han hadde kjæreste ved løslatelsen, men er nå enslig. Han er ansatt i en barnehage på halv tid og jobber 75% stilling som fritidsleder for ungdom. Han sier om sine forventninger ved løslatelsen: *«Jeg var overmotivert til et "streit liv". Hadde ikke bakkekontakt når det gjaldt vanskeligheter som ville komme. Jeg sa også nei til tilbud om subutex».*

Når han skal beskrive sin livssituasjon i dag, svarer han at det på alle områder er blitt bedre enn han selv hadde håpet. På spørsmålet om det har skjedd en endring i rusmønsteret etter oppholdet ved Hassel, svarer han et ubetinget: *«Ja! Etter ulykken (overdose) som skjedde tre dager etter løslatelsen, har jeg ikke behov for noe rus overhodet. Jeg har sluttet å røyke også».* Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Best fra tiden ved Hassel husker han det gode samholdet på paviljongen og de fysiske aktivitetene. «*Gruppesamtalene var veldig bra*». Han roser også arbeidsleder Tor. På hva som har fått betydning siden, svarer han: «*Jeg var i meget dårlig kondisjon da jeg kom til Hassel, men fikk trent meg bra opp. Dette reddet faktisk livet mitt etter at jeg satte overdosen*».

Han mener at nettverket skulle vært bygget enda bedre opp ved løslatelsen. Han ville gjerne hatt et etablert fysisk fritidstilbud. I tillegg mener han at vi burde fokusert mye mer på «*alvorlige samtaler rundt de problemene som man møter ute*». Etter løslatelsen fikk han en ny saksbehandler ved rusteamet. «*Denne forsto meg i hjel, og dette gjorde meg bare trassig*». På spørsmål om hva han selv kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen, svarer han: «*Jeg var så gira. Så kom overdosen, og jeg ville bare dø. Men på Sundaas så jeg andre som virkelig var skada. Da forsto jeg at jeg måtte slutte å klage. I dag er jeg lykkelig hver morgen for å leve, er ydmyk og takknemlig*».

Nr. 14

Respondenten er 41 år, gift og bor i egen bolig. Han er i fast arbeid og har vært i samme jobb siden løslatelsen. «*Jeg hadde så klare planer for fremtiden at jeg ikke tenkte på det som forventninger*», sier han.

Han gir uttrykk for at hans livssituasjon i dag er blitt slik han ønsket det. Den er faktisk bedre enn han hadde trodd var mulig. Rusproblemet er han ferdig med, og han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Han husker tiden ved Hassel godt. «*Jeg har skrytt til folk om Hassel. Hassel er den beste plassen*» (som fengsel). «*Greie betjenter, fritt og mange fritidsaktiviteter. Det var en lærerik tid*». Erfaringene fra arbeidsplasseringen og de obligatoriske aktivitetene har hatt størst betydning for ham siden.

På spørsmålet om vi kunne gjort noe annerledes svarer han: «*Nei, Hassel har et kanonbra opplegg for løslatelse. Vi blir gitt slike muligheter for tilretteleggelse at det bare er seg sjøl å klandre dersom det ikke holder mål*». På spørsmål om han selv kunne gjort noe annerledes, svarer han: «*Kunne ha jobbet mindre. Det blei i overkant slitsomt med full jobb og husbygging. Jeg kunne også tenkt meg en bedre betalt jobb, men trivsel er viktig*».

Nr. 15

Respondenten er 42 år, skilt og leier bolig. Sivil status er ikke endret. Han er i fast jobb. Forventningene ved løslatelsen var: «*Å komme ut i jobb og bli en normal samfunnsborger*».

Når det gjelder fritid og venner, er det blitt slik han forventet, resten er blitt bedre enn han hadde håpet. Han har klart endret rusvanene siden oppholdet. «*Jeg surra litt i begynnelsen. Nå bruker jeg ikke narkotika, bare litt alkohol. Har ikke brukt nark på over 1 år*». Han er ikke dømt for nye forhold.

Best fra tiden ved Hassel husker han: «*De ålreite folka og muligheten til planlegging for liv etter soning*». Størst betydning fikk avslutningsmøte der familien, den nye sjefen, psykologen, nettverkskonsulenten og kontaktbetjenten var til stede. «*Jeg ble fulgt opp på en god måte av folk jeg kjenner*». Han nevner også at deltagelsen i fedregruppa var viktig.

Etter løslatelsen fungerte alt som var planlagt bra, bortsett fra sosialkontoret, som ikke holdt avtalen. Hva kunne han selv gjort annerledes? «*Jeg kunne holdt meg unna det gamle miljøet i starten. Jeg trodde jeg kunne takle det, men det ble noe krøll. Heldigvis ga sjefen meg en ny sjanse*».

Nr. 16

Respondenten er 39 år, er blitt samboer og leier bolig. Han er uten fast arbeid, men venter på behandlingsplass. Han sier at han: «*forventet at ting skulle bli bra når jeg flyttet til et nytt sted*». «*Det gikk bra det første året*».

Livssituasjonen i dag er dårligere enn han selv trodde den ville bli. Spesielt vanskelig ble det etter at Aetats sysselsettingstilbud ble borte. Så lenge han hadde noe å drive med, holdt han seg unna stoff. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Minnene fra Hassel er mange og gode. Spesielt husker han: «*Turen til Jotunheimen, treninga med fotball og de som jobba der*». Etter oppholdet har han: «*Forstått at man må ha system på livet sitt*». Han søker nå om behandling for rusproblemet sitt.

Han uttaler også at han gjerne ville hatt oppfølging av Hasselansatte utover løslatelsen. Løslatelsen var godt tilrettelagt, men han mener selv at han: «*Kunne vært mer bevisst rusproblemet mitt, men det er ikke lett*».

Nr. 17

Respondenten er 30 år, enslig og leier bolig. Han er i fast arbeid og er også involvert i frivillig ulønnet arbeid. Hans forventninger ved løslatelsen var: «*Å ha en jobb og et sted å bo*».

Livssituasjonen i dag er på alle områder slik han forventet og ønsket at den skulle bli. Han hadde ikke et rusproblem før soning og er ikke dømt for ny kriminalitet. Best husker han mulighetene for skole og frigang: «*Fikk datautdanningen min der og frigang til jobb*». Under soningen mener han at de obligatoriske aktivitetene burde vært: «*mer frivillig*

dersom en hadde noe annet fornuftig å gjøre». Han sier at alt var godt tilrettelagt for løslatelsen, og hverken vi eller han selv kunne gjort noe annerledes.

Nr. 18

Respondenten er 31 år, samboer, og de har egen bolig. Han er i fast arbeid og ønsker på sikt å starte eget firma. Forventningene ved løslatelse var: *«Å komme ut til et vanlig liv med arbeid, hus og familie».*

Livssituasjonen i dag er slik han forventet at den skulle bli. Han mener at han egentlig aldri har hatt et rusproblem, og har ikke vanskeligheter med stoff eller alkohol. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

«Arbeidet i fjøset og en trivelig arbeidsleder» er det han husker best fra Hasseltiden. Dette fikk også betydning på sikt. Han utdannet seg innen feltet og arbeider i dag som avløser. *«I tillegg fikk jeg tatt studiekompetanse, noe som jeg alltid kan få bruk for».*

Han sier alt var godt tilrettelagt ved løslatelsen, og *«jeg har ingenting å klage over».* På spørsmålet om han selv kunne gjort noe annerledes i perioden etter løslatelsen, svarer han: *«Nei, jeg fikk til ting og har det bra!».*

Nr. 19 (Besvarte skriftlig)

Respondenten er 28 år og har samboer som han leier leilighet sammen med. Han er fulltidsstudent og har en kveldsjobb ved siden av. Om sine forventninger ved løslatelsen skriver han: *«Jeg hadde i grunnen ikke noen spesielle forventninger. Jeg var glad ventetiden var over og hadde alt klart til løslatelsen [...]. Det gikk over all forventning, og jeg gikk tilbake til mitt normale liv umiddelbart, bortsett fra at jeg var to år eldre».*

Alt ble slik han forventet etter løslatelsen. Skolesituasjonen faktisk enda bedre enn han trodde. Videre skriver han at rusmønsteret er endret. *«Det ble reflektert grundig over mine egne oppfatninger av hva som er bruk og misbruk, og etter hvert fikk jeg et nyansert bilde av hele rusproblematikken. Gruppesamtalene og de ansatte hjalp meg med dette, og jeg er nå av den oppfatning at alt er misbruk».* Han er ikke dømt for nye kriminelle forhold.

Best husker han: *«Alle aktivitetene og det gode samholdet blant de innsatte og ansatte på paviljongen».* I etterkant kan han se at det å få utdanning og jobberfaring har hatt stor betydning for hans senere valg.

Han mener at: *«ingenting vedrørende løslatelsen kunne vært tilrettelagt på en bedre måte».* Nettverket har også fungert bra. *«Samarbeidet med Aetat har vært tilfredsstillende, og jeg har fått den hjelpen jeg har hatt behov for både fra familie og venner.»*

Nr. 20

Respondenten er 25 år og leier en bolig sammen med sin samboer. For tiden er han skoleelev. Forventningene var «realistiske».

Alt har blitt slik han ønsket og trodde. Han sier at rusmønsteret klart er endret: *«Ruser meg ikke på nark, bruker litt alkohol»*. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Best husker han: *«Det gode fellesskapet på paviljongen»* fra tiden ved Hassel og han *«lærte å bo i bofellesskap»*.

På spørsmålet om vi kunne gjort noe annerledes for han under soningen svarer han: *«Jeg hadde ikke troverdighet og opplevde å bli overkontrollert. Skolen fungerte dårlig, jeg kom ikke i gang med studiene og ble lovet frigang som det ikke ble noe av. Bortkastet skoleår»*.

Angående nettverksarbeidet sier han: *«Av nettverkskonsulenten ble jeg pålagt å tegne nettverkskart. Ikke gjennomført på noen god måte. På avslutningsmøtet ble ruskonsulenten invitert mot min vilje»*. Allikevel mener han at løslatelsen var godt tilrettelagt, og at ingen kunne gjort noe annerledes i perioden etterpå.

Nr. 21

Respondenten er 25 år og har blitt samboer etter løslatelsen. For tiden sitter han i varetekt og venter en dom for oppbevaring av stoff. Forventningene hans var knyttet til: *«Å bygge videre på det fra Hassel»*.

Livssituasjonen hans før varetekten har stort sett blitt bedre enn forventet på nettverks-siden med familie, venner og fritid. Bare på ett område ble det dårligere enn han hadde trodd. Det gjaldt evnen til å takle eget rusproblem. Selv om rusproblemet er stort, har han klart å endre noen av rusvanene: *«Motivasjonen er større nå. Det er både Hassels fortjeneste, men også en bedret livssituasjon»*.

Om tiden ved Hassel sier han: *«Stort sett OK hele tiden. Petter fritidsleder festet seg positivt»*. To ting har fått spesielt betydning for ham i ettertid: *«Mange av aktivitetene har jeg fortsatt med, for eksempel fotball og spillinga på gitar og piano. Også prosessen med nettverks-jobbinga. Jeg fikk kontakt med dattera mi»*.

Det var godt tilrettelagt for løslatelsen, men tiden etterpå ble vanskelig. Han sier: *«Forholdet til Kif var veldig sløvt! Sosialkontoret stilte heller ikke opp og nektet meg livsopphold til jeg fikk første lønninga»*. Selv tror han at for å komme ut av rusproblematikken, må han kutte alle bånd med det gamle miljøet. Dersom han får en dom nå, vil han søke seg til Hassel.

Nr. 22

Respondenten er 31 år, enslig og leier bolig. For tiden er han uten jobb og: *«lever på sosialen»*. Forventningene ved løslatelsen var gode og: *«ting var på plass med bolig og jobb»*.

I dag er ikke livssituasjonen hans slik han ønsker den skal være. Forholdet til familien er godt, ellers sliter han med å takle hverdagen og rusproblemet sitt. Da vi spør om det har vært endringer av rusmønsteret, svarer han: *«Ja, men jeg sliter med hodet, og det har blitt litt mye festing i perioder. Nå har jeg det bra og skal på et opplegg i mars»*. Han er blitt dømt for kjøring uten førerkort og har sonet 30 dager.

Fra tiden ved Hassel husker han best: *«Hjelpen jeg fikk av alle. Ansatte var suverene. Også det sosiale, og at det var åpenhet»*. Det som har fått størst betydning siden, er: *«Vanskelig å sette fingeren på, men jeg tror jeg lærte mye av dem som jobber der. Jeg fikk ris og ros, og det lærte jeg av»*.

Alt var på plass til løslatelsen, men: *«Det ble for tøft å gå ut i full jobb. Det holdt i 6 måneder»*. Hans private nettverket fungerer godt. *«De gjør det de kan for meg.»* Det offentlige nettverket benevnte han som: *«Ok»*. Han mener selv at han skulle: *«Brukt hodet mer og tenkt gjennom ting før jeg handlet»*.

Nr. 23

Respondenten er 24 år, leier bolig og er enslig etter at kjæresten døde av overdose. For tiden er han arbeidsledig og bruker dagene til å trene. Forventningene ved løslatelsen var positive: *«Ting virket på plass, greide meg i 3-4 måneder uten å ruse meg. Følte meg forberedt»*.

Det har ikke blitt slik han ønsket. Han mener han takler hverdagen og fritiden relativt greit, men venne- og familierelasjonene er blitt dårligere enn forventet. Takling av rusproblemet har også vist seg å bli vanskelig. Han benytter mindre stoff enn før, og stort sett til hasj. Han er blitt dømt for grove trusler og tyveri og regner med å få en dom på 2 år.

Minnene fra Hasseltiden oppsummerer han slik: *«Jeg lærte å mestre hverdagen og lærte å lage mat. Hassel er det beste som har skjedd i livet mitt [...]. Jeg hadde ikke greid meg om jeg ikke hadde vært på Hassel»*.

På spørsmål om noe kunne vært gjort annerledes, sier han: *«Jeg hadde trengt noen til å hjelpe meg også etter løslatelsen. Oppfølging av en ansatt som kjente meg, som en slags støttekontakt»*. Det private nettverket skaffet ham bolig, men han har ingen god kontakt med det offentlige. Avslutningsvis sier han: *«Mye jeg kunne gjort, men når*

rusen kommer «baller» det på seg. Jeg klarer ikke tenke fornuftig da. Men jeg vet hva som skal til nå».

Nr. 24

Respondenten er 42 år, enslig og leier bosted. For tiden er han skoleelev. Om forventningene ved løslatelsen sier han: *«Jeg hadde store forventninger til meg selv. Måtte forsøke å leve opp til fengselets forventninger med hensyn til jobb og egen bolig».*

Han karakteriserer sin livssituasjon i dag som bedre enn han hadde våget tro på. På spørsmålet om det har skjedd en endring i rusmønsteret svarer han et ubetinget: *«Ja! Rett etter løslatelsen røyk jeg rett utpå. Men så søkte jeg hjelp hos NA - går nå på NA-møter. Jeg har vært nykter i 16 måneder».* Etter oppholdet på Hassel har han hatt en samfunnsstraff for oppbevaring av Rohypnol.

Han husker best en arbeidsulykke han var utsatt for på Hassel og mener det er *«vanskelig å si»* om noe har fått betydning for ham siden.

Det er flere ting han ønsker at Hassel fengsel skulle gjort annerledes, ikke bare for han, men for alle. Det burde være: *«Tettere kontakt med kontaktbetjenten. Informasjon om virksomhetsteorien burde bli gitt fra første øyeblikk. Alle som ønsker det, bør få begynne på NA-møter så fort som mulig».* Han mener også at tilretteleggingen av løslatelsen kunne vært annerledes: *«Løslatelsen burde få høyere prioritet. Forberedelsene til dette er viktigere enn å gå på jobb i fengselet. Det skulle også vært mulig å begynne på NA-møter, der du skulle bosette deg, før løslatelsen».* Om det var noe han selv kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen, sier han: *«Nei, jeg måtte først finne ut at mitt store problem var at jeg var avhengig av nark. Dette forsto jeg ikke før lenge etterpå, og da jeg begynte på NA-møter».*

Nr. 25

Respondenten er 25 år og bor sammen med foreldrene, men har en kjæreste. For tiden er han arbeidsledig og tilbringer mye tid med trening. Forventningene ved løslatelsen var: *«Holde meg sammen med dama og klare meg. Holde meg unna rus og ha fast jobb».*

Stort sett er livssituasjonen hans bedre enn han selv trodde den ville bli. Bare på arbeidsforventningene er den blitt dårligere. Han fikk frigang til jobb på slutten av soningen, men arbeidsstedet gikk konkurs, og han har siden ikke vært i jobb. Han sier at rusmønsteret er endret: *«Bruker nå bare alkohol. Kutta kontakten med en del venner, de råeste».* Han er ikke blitt dømt for ny kriminalitet.

Best fra Hasseltiden husker han: «*All oppfølginga fra alle ansatte. Alle tinga vi gjorde. Det sosiale fellesskapet, jeg savner gutta. Jeg kunne ikke hatt det bedre*». På spørsmålet om noe har fått betydning for ham siden, svarer han: «*Jeg fikk tilbake lysten til å spille fotball. Slutt med rusinga, bruker bare alkohol. Hassel føles mer som et §12-sted, og jeg fikk hjelp med rusproblemet mitt*».

Han mener løslatelsen var godt tilrettelagt, men er sint på Aetat som ikke klarer å skaffe en jobb til ham. Avslutningsvis sier han nærmest forbauset: «*Skal du ikke spørre om framtidstankene mine? Kontaktbetjenten min "pesa fært" om det, - om hvor jeg så meg selv om fem år. Vel, om fem år er jeg gift med kjæresten min, har flyttet til hennes hjemsted, er i fast jobb og har to barn!*».

Nr. 26

Respondenten er 28 år, har fått seg samboer som han leier bolig sammen med. For tiden studerer han. Forventningene ved løslatelsen var: «*Komme i jobb eller skole. Ha noe å gjøre*».

Livssituasjonen hans er jevnt over bedre enn han hadde forventet. Han har også endret rusmønsteret sitt: «*Mye mer avstand til det, føler meg mer rustet til å møte hverdagen nå. Jeg bruker litt alkohol på fest, men ikke ofte*». Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Best fra Hassel husker han: «*Aktivitetene og gruppesamtalene*». På sikt fikk erfaringen med å snakke om sitt rusproblem i gruppesamtalen betydning for ham. «*Jeg trengte Hassel! Frigangen hjalp skikkelig. Jeg følte virkelig at jeg fikk tillit og fikk troa på at jeg kunne klare meg*». I tillegg nevner han treninga som viktig, den har han fortsatt med.

Løslatelsen var godt tilrettelagt, og nettverket har fungert bra. På spørsmålet om han selv kunne gjort noe annerledes, svarer han: «*Ja, tatt ansvar for livet mitt litt tidligere. Jeg hadde for mange baller i luften. Jeg trengte ro*».

Nr. 27

Respondenten er 31 år, har giftet seg med sin tidligere samboer og leier bolig. For tiden går han på skole og har tatt førerkort i klasse 2. «*Målet er å få jobb som sjåfør*». Han hadde ingen spesielle forventninger da han ble løslatt, men: «*Jeg hadde forhåpninger om å få jobb i Nordsjøen. Ventet barn nummer to og hadde ekteskapsplaner*».

På alle områder, bortsett fra manglende arbeidstilbud, har livssituasjonen blitt bedre eller som forventet. På spørsmålet om han takler eget rusproblem, sier han: «*Hadde*

egentlig ikke noe rusproblem, men brukte det som påskudd for å komme til Hassel». Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Det er mange minner fra Hassel han tenker på med glede. *«Alle turene. Jobben hos Tor. Glad for å bli møtt med forståelse da jeg søkte om framskutt løslatelse». Av hva som fikk betydning siden, svarer han: «Jeg lærte å spille sjakk. Er nå medlem av sjakkklubb, går der fast en kveld i uka, deltar også i turneringer».*

Han avslutter samtalen med å si at: *«Jeg hadde det fint. Ikke noe kunne eller burde vært annerledes».*

Nr. 28

Respondenten er 35 år, jobber som vaktmester og har fått tilhørende bolig. Siden løslatelsen har han blitt far, men foreldrene har valgt å bo hver for seg. Han ble løslatt fra hybelhuset og forventningene var: *«Jeg tenkte bare å fortsette i jobben min. Men så skjedde det så mye rart også, for hun blei jo gravid. Jeg fikk en sønn omtrent samtidig med løslatelsen».*

Livssituasjonen har på absolutt alle områder blitt bedre enn han hadde håpet. Han har også kuttet ut all rusing. Han sier: *«Jeg har ikke rusa meg etter at jeg kom til Hassel. Kom på andre tanker mens jeg var der».* Han er ikke dømt for ny kriminalitet, men har fått en fartsbot.

Best fra tiden ved Hassel husker han: *«De som jeg var i lag med og med miljøet der».* Av det som har fått betydning siden, sier han: *«Jeg fikk et helt annet syn på rus. Hadde jeg sona på et annet fengsel ville, det ha blitt akkurat som før».* Han tilskriver sitt nye syn til både tilsatte og til innsatte.

På spørsmål om noe under soning kunne vært annerledes, svarer han: *«Obligatoriske aktiviteter var greit nok av og til, men jeg ville heller ha jobba».* Tilretteleggelsen av løslatelsen fra hybelhuset fungerte godt, og sosialkontoret har hjulpet til med sitt. På spørsmålet om han selv kunne gjort noe annerledes, svarer han: *«Nei. Jeg har det nesten bedre enn fortjent».*

Nr. 29

Respondenten er 21 år, enslig og sitter i fengsel. Han soner en dom for vold, frihetsberøvelse, trusler og oppbevaring av stoff. Forventningene ved løslatelsen fra Hassel var: *«Ikke komme tilbake. Jeg så for meg et liv utenfor murene».*

Han svarer at på alle områder er livssituasjonen i dag dårligere enn forventet. På spørsmålet om han opplevd en endring i rusmønsteret etter soningen her, svarer han:

«Jeg brukte noe amfetamin og ecstasy en periode, men kutta ut et par måneder før forrige soning. Kunne vel ha vært i faresonen dersom jeg ikke hadde fått oppholdet på Hassel».

Best fra Hasseltiden husker han: «Fjellturen. Når jeg og Wilfred gikk sammen, vi vant». På spørsmål hva som har fått betydning siden, svarer han: «Forandra meg sinnsykt mye mens jeg var der. Det var noe i opplegget som funka for meg. Var for første gang motivert for endring i forbindelse med soning».

Ikke alt var slik han ønsket for løslatelsen: «Jeg ba om en støttegruppe, men det ble aldri i orden. Hassel støtta meg i det ønsket. Jeg fikk en time i uka hos Kif. Det var for lite». På nettverkssiden stilte familien godt opp, men det offentlige sviktet i hans øyne. Han fikk for lite penger på sosialkontoret. Han føler seg generelt forsømt, gjennom mange år. Hva kunne han selv gjort annerledes? «Kunne latt være å slåss den 1.mai».

Nr. 30

Respondenten er 30 år og er etter et brutt samboerforhold, enslig. For tiden er han student og har en deltidsjobb ved siden av. Forventningene ved løslatelse var: «Å skaffe meg en utdanning».

Det meste er blitt slik han trodde det ville bli. Familiesituasjonen er blitt dårligere på grunn av samlivsbruddet, men studiene har gått bedre enn han forventet. Det har klart skjedd en endring i rusmønsteret: «Bruker ikke nark lenger. Også jeg som kjørte så hardt, var på rømmen og alt, helt til jeg ble tatt». Han er ikke registrert med nye kriminelle forhold.

Han svarer at fjellturen er det sterkeste minnet fra Hasseloppholdet. Av det som har fått betydning senere, svarer han: «Jeg ble kjent med noen som jeg fremdeles har kontakt med, og det er positivt. Skal være forlover for NN til sommeren».

Ellers forteller han at både oppholdet og løslatelsen fungerte greit. Han fulgte de planene som var lagt.

Nr. 31

Respondenten er 30 år, er samboer, og de har egen bolig. Han er i dag selvstendig næringsdrivende. Han uttaler at han hadde store forventninger og trodde at alt skulle bli bra.

Forholdet til venner og fritid ble slik han regnet med, ellers er livssituasjonen hans nå faktisk bedre enn forventet. Rusmønsteret er blitt forandret: «Jeg har skjønt at jeg ikke kan fortsette å ruse meg. Jeg må være bevisst på hvem jeg omgås». Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Friheten og fellesskapet er det han husker best fra Hassel. Han sier at det som fikk sterkest betydning i etterkant er at han lærte: «Å ta mer ansvar, både for meg selv og andre».

Den siste perioden før løslatelse tilbrakte han på et hybelhus. Han var lite fornøyd med oppholdet der og: «Savnet Hassels struktur og fellesskap». Han ser klart at han kunne gjort ting annerledes i perioden etter løslatelsen: «Jeg skulle vært mye mer obs på rusen. Hadde en kraftig sprekk på to måneder, men nå går det bra. Tenker igjennom ting nå og ser hvem jeg ikke må omgås».

Nr. 32 (Besvarte skriftlig)

Respondenten er 29 år, tobarnsfar, samboer og leier bolig. For tiden er han i fast arbeid. Forventningene ved overføring til §12 var: «Tenkte kun på å utvikle meg videre, og følte meg moden for §12-soning».

Livssituasjonen er stort sett slik han forventet at den skulle være. Faktisk litt bedre når det gjelder taklingen av hverdagen og rusproblemen. Selv mener han at det ikke har vært noen særlig endring av rusmønsteret, men: «Jeg har en god holdning» svarer han. Han er ikke dømt for nye forhold.

Best fra Hassel husker han fjellturen og friidretten, og i tillegg nevner han navn på enkeltpersoner. På spørsmålet om hva som har fått betydning på sikt svarer han: «Jeg skal aldri mer til Jotunheimen, men alle turene på ski glemmer jeg aldri. Det fortsetter jeg med».

Både når vi spør om oppholdet, tilretteleggelse av løslatelsen og oppfølging av nettverket, nevner han at vi burde ha ordnet med ettervern. Han følte seg dårlig fulgt opp på §12-stedet og ville hatt behov for oppfølging også rett etter løslatelsen. Da vi spurte om han kunne utdype dette med ettervern svarte han: «Dere burde følge oss opp på §12. Men jeg burde også ha kontaktet dere når jeg følte det var nødvendig».

Nr. 33

Respondenten er 39 år og enslig, men skal flytte sammen med sin tidligere kone i løpet av våren. For tiden har han en praksisplass gjennom Aetat. På spørsmål om forventningene ved løslatelsen sier han: «Jeg hadde ting klart, både jobb og bolig. Hadde positive tanker for livet etter soning».

Det meste er blitt slik han trodde. Litt rot i familielivet, men ikke mer enn at det ordner seg. Han mener selv å takle hverdagen og rusproblematikken bedre enn forventet, men sliter med «vennesituasjonen» og føler seg isolert. Rusmønsteret hans

endret seg etter soningen ved Hassel. «*Har rusa meg en gang for 7-8 måneder siden. Ellers har jeg holdt meg vekk fra rusmidler*». Han er ikke dømt for nye kriminelle forhold.

Best fra soningsoppholdet husker han: «*Aktivitetene, turer på kino og svømming. Fellesskapet. Kontakten og den hyggelige omgangen med ansatte*». Om hva som fikk betydning for ham siden, svarer han: «*Jeg har lært at jeg må "stå på". Det har jeg brukt ute i samfunnet*».

På spørsmålet om vi kunne gjort noe annerledes under soningen, sier han: «*Nei, Hassel har gjort det de kunne for meg. Det var jeg fornøyd med*». Han var også fornøyd med tilretteleggelsen av løslatelsen og hvordan nettverket fungerte, både det private og det offentlige har stilt opp.

Nr. 34

Respondenten er 35 år og har etter løslatelsen fått seg samboer. De har egen bolig i en familieeiendom. For tiden står han i behandlingsskø. Forventningene ved løslatelsen var knyttet til: «*Å få orden på tenna*».

Livssituasjonen hans i dag er stort sett bedre enn det han hadde håpet på. Det er bare manglende behandling han er skuffet over. Han ønsker å begynne med subutex og har sluttet med heroin for å kunne være klar dersom tilbudet kommer. I så måte svarer han at rusmønsteret har endret seg til det bedre. Han er ikke dømt for nye kriminelle forhold.

Best fra Hasseltiden husker han: «*Det gode samholdet gutta imellom på paviljongen. Tida på Hassel var den beste tida jeg hadde siden 1995*». Han sier videre hva som fikk betydning siden: «*Oppholdet gjorde at jeg fikk bygd meg opp både fysisk og psykisk, og jeg fungerer fint nå*».

Han har noen kritiske bemerkninger til hvordan oppholdet fungerte: «*Kollektiv avstraffing av hele paviljongen burde ikke forekommet. Eldre rusmisbrukere med erfaring bør bli mer hørt*». Han ble løslatt fra et hybelhus, og alle forberedelser til løslatelsen ble gjort der. Han mener det offentlige ikke har stilt opp slik han forventet. Avslutningsvis sier han: «*Er fornøyd med at jeg har skutt gullfuglen av ei dame og skal bli pappa i august*».

Nr. 35

Respondenten er 31 år, samboer og har kjøpt egen bolig. Han er i fast arbeid. Med hensyn til egne forventninger ved løslatelsen, sier han: «*Det skal bli godt å komme hjem til familien. Jeg har gått gradene hele veien, så jeg har egentlig ingen forventninger*».

Livssituasjonen hans er slik han regnet med den ville være. Hans eneste «bekym-

ring» er at det blir liten tid til fritidssysler. På spørsmålet om endring i rusmønsteret svarer han slik: *«Både ja og nei. Jeg har sona så lenge, veit du. Jeg tok valget før jeg kom til Hassel. Blir mer bevisst på ting hele tida, hva ting kan føre til. Friheten på Hassel gjør at en får "facet" ting litt mer realistisk»*. Han er ikke dømt for nye kriminelle forhold.

Best fra oppholdet ved Hassel husker han: *«Mye egentlig. Blide, hyggelige folk som jobba der. Får ordentlige svar. Som å møte vanlige folk, liksom. Det er bra at fengselsdrakter ikke brukes der. Også husker jeg de fine turene og muligheten til å bevege seg fritt»*. Soningen ved Hassel har også fått betydning for det livet han lever nå. Han sier: *«Du ser jo hvor jeg sitter nå! Fått utdanning. Fått nye venner. Bygd meg opp til det jeg er nå»*.

Selve løslatelsen fant sted fra hybelhuset, og det meste i den forbindelsen hadde han ordnet selv. Han mener at verken nettverket eller han selv kunne gjort noe annerledes i perioden etter løslatelsen.

Nr. 36

Respondenten er 31 år, enslig og har egen bolig. For tiden er han ved et behandlingssenter og tar utdanning der. Forventningene ved løslatelsen var: *«Å holde meg rusfri»*.

Livssituasjonen hans er i dag som forventet, litt i overkant hva fritid og takling av rusproblemet angår. Han har også endret rusmønsteret sitt: *«Jeg har ikke brukt heroin siden jeg kom til Hassel. Har også forstått at jeg ikke kan drikke alkohol og forsøker å holde meg borte fra det òg»*. Han er ikke dømt for ny kriminalitet.

Best fra oppholdet her husker han: *«Tida på paviljongen med både innsatte og ansatte»*. Av det som har fått størst betydning for ham i ettertid, svarer han: *«Jeg lærte at det faktisk fantes et liv uten rus. Gjennom å bli klar i hodet og gjøre ting uten først å ruse seg, ga meg en stor opplevelse. Det ga meg valget: å ruse meg eller leve nykter. Jeg lærte også å bli glad i fysisk aktivitet. Jeg skal på klatretur i sommer med min bror og klatre i 5000 meters høyde! Jeg synes også gruppesamtalene var bra, nå i ettertid. Jeg har forandra meg en god del, og jeg tror mye av ideene i de samtalene la grunnlaget for forandringen»*.

Tilretteleggelse av løslatelsen fungerte bra. Han kunne kanskje ha ønsket seg en ekstra perm for å ordne det siste. Nettverket, både det private og offentlige, har fungert bra.

Nr. 37

Respondenten er 29 år og har fått seg samboer som han leier bolig sammen med. Fram til nå har han vært i fast jobb, men for tiden er han permittert. Forventningene ved løslatelsen var: «*Holde meg rusfri og holde på jobb og bolig*».

På alle områder er livssituasjonen hans i dag bedre enn det han hadde trodd da han ble løslatt. Rusmønsteret er klart endret: «*Jeg har ikke rusa meg på nark. Tar en fest med alkohol en gang imellom*». På spørsmålet om han har blitt dømt for ny kriminalitet, svarer han: «*Jeg har vært bort i et tilfelle av slåssing på by'n. Vet ikke om jeg blir dømt for det. Har slutta å gå på by'n etter det*».

Best fra oppholdet ved Hassel husker han: «*Fellesskapet, den sosiale delen. Alt var bra på Hassel - hele opplegget*». I ettertid er det nettverksjobbingen som har fått størst betydning for ham: «*Nettverksmøtene med kartlegginga var veldig avgjørende for meg. Jeg ble bevisst hvem jeg kunne omgås*».

I forhold til soningen og løslatelsesprosessen, sier han at ingenting kunne vært gjort bedre. Han følte seg godt forberedt. På nettverkssiden savnet han et "innhold" fra Kif: «*Møtene der ga meg ingenting*». På spørsmålet om han kunne gjort noe annerledes i perioden etter løslatelsen sier han: «*Ja, jeg har vært bort i en voldsepisode på by'n. Dette skulle jeg ikke ha utsatt meg for. Ellers er jeg veldig fornøyd. Har funnet ei jente og skal gifte meg. Jeg er ferdig med narkotika*».

Nr. 38

Respondenten er 34 år og har giftet seg etter løslatelsen. De har kjøpt seg egen bolig, og respondenten driver eget firma. Forventningen ved løslatelsen var: «*At den gode trenden jeg var inne i, med jobbing og nært forhold til familien og rusfri, skulle holde seg*».

På alle områder er forventningene innfridd, faktisk har både arbeids- og familie-situasjonen blitt bedre enn han våget å håpe på. Han bruker ingen form for rus: «*Jeg holder meg unna alt*». Han har ikke blitt dømt for nye kriminelle forhold.

Fra tiden ved Hassel husker han best: «*Frihet under ansvar. Sosialt bra forhold, hyggelige ansatte, muligheter til å få gjort noe med sin situasjon. Gode muligheter for besøk av sin familie*». Av hva som fikk betydning på sikt, sier han: «*At jeg fikk mulighet til å begynne i min gamle jobb og komme i gang der, dette var klart til løslatelsen*».

På spørsmålet om det var noe som kunne vært gjort annerledes under soning og i forbindelse med løslatelsen, sier han: «*Ingenting kunne bli gjort bedre*».

5. PRESENTASJON AV DATAMATERIALET

5.1 Alder, sivil status og boforhold

Gjennomsnittsalderen på intervjudtidspunktet er 32,5 år, og for noen av respondentene var det på intervjudtidspunktet over tre år siden de ble løslatt.

I alt er det 21 i utvalget som har samme sivile status nå som ved innsettelsen på Hassel. Av disse er det åtte som er samboere og en er gift, de resterende er enslige. Det er 11 som forteller at de har gått fra status som enslige til status som gifte eller samboere. Av informantene er det seks som har hatt brudd i sine samlivsrelasjoner, og som nå er registrert som enslige.

Når det gjelder boforhold, er det bare en i utvalget som for øyeblikket er innlosjert på hybelhus og ikke har egen adresse. På intervjudtidspunktet er det fire som for tiden har «adresse» i fengsel. Den største gruppen, 21 av informantene, leier bolig. Av de resterende er det ni som oppgir at de eier sin bolig, to forteller at de bor hos familie, og en forteller at han disponerer en vaktmesterleilighet. Sammenlignet med situasjonen før soning, er det nå langt flere som oppgir å ha egen bostedsadresse.

5.2 Arbeid - Utdanning - Behandling

Det er 14 i utvalget som er i fast jobb, av disse er tre registrert med eget firma.

En av informantene forteller at han ikke er i fast arbeid, men jobber som freelance i restaurantbransjen og klarer seg på det. I tillegg er det to som sier at de har deltidsjobber og samtidig er studenter. Den ene i heltidsstudie og den andre i studie med jobbpraksis.

I utvalget er det syv som er i ulike skole-studieforhold på heltid. Av disse er tre av dem studenter på høyskolenivå. De fire andre er elever ved hhv. gartnerskole, videregående skole, kjøreskole og Næringsakademiet.

To av informantene er ved behandlingsinstitusjoner på dagtid.

De fire som er i fengsel, er ikke regnet med i tallene ovenfor, men to av dem har undervisning i fengselet, og to er sysselsatt i arbeidsdriften.

Det er åtte i utvalget som er registrert arbeidsledige. Av disse er det tre som venter på behandling/attføring, mens de fem andre er reelle arbeidssøkende. Blant de fem er

det tre som inntil nylig var i fast jobb. De to andre har gått arbeidsledige relativt lenge og hadde bare korte arbeidsforhold like etter løslatelsen. Det kan til sammenligning opplyses at ved innsettelsen var det 25 av respondentene som var arbeidsledige.

5.3 Forventninger ved løslatelsestidspunktet og dagens livssituasjon

Alle som deltok i undersøkelsen, ble spurt om hvilke forventninger de hadde ved løslatelsestidspunktet, og om de ville vurdere hvorvidt disse var blitt innfridd. Den enkelte ble først bedt om å si hva forventningene gikk ut på, for så å si noe om hvordan livssituasjon er i dag sett i lys av de samme forventningene. De ble bedt om å uttale seg om sin livssituasjon på områdene skole, arbeid, fritid, venner, familie, takling av hverdagen og takling av sitt rusproblem.

Svarkategoriene kan deles i tre :

Bedre enn forventet	Som forventet	Dårligere enn forventet
14	15	9

Inndelingen er gjort på bakgrunn av hva som var hovedtendensen i svarene. Det betyr at de 14 som er kategorisert under "bedre enn forventet", ikke nødvendigvis svarte dette på alle områdene, men minst tre av svarene har hatt den ordlyden for at vedkommende har blitt plassert slik.

Totalt så svarskjemaet slik ut.

Tabell 5.3: Vurdering av egen livssituasjon

Områder :	Bedre enn forventet	Som forventet	Dårligere enn forventet
Skole / Arbeid / Behandlingssituasjon	13	16	9
Fritid	10	21	7
Venner	10	17	11
Familie	17	17	4
Takling av hverdagen	12	18	8
Takling av rusproblemer	15	13	7

Forventninger er vanskelig å måle, de er subjektive, og de er avhengige av at det måles opp mot noe. Forventning i forhold til hva? Hva som for en innebærer å være en stor forventning, kan for en annen være en selvfølge. Den enkeltes forventninger er utviklet gjennom en særegen erfaringsverden.

Svarene sier oss noe om hvordan den enkelte vurderer sin egen livssituasjon. De sier også noe om hva den enkelte ser som «manglende» i sitt liv for å kunne ha det bra. Og svarene sier noe om hvilke komponenter som har hovedvekt i forhold til livssituasjonen.

Det var flere som stusset over begrepet forventninger, de hadde ikke sett det slik. En sier: «*Jeg hadde så klare planer for fremtiden at jeg ikke tenkte på det som forventninger*». Slike utsagn sier noe om at bruk av ord vekker ulike assosiasjoner.

For mange knyttet forventningene ved løslatelsestidspunktet seg til å klare og bevare den positive trenden de var inne i. Utsagn som: «*Å leve et normalt liv*», var det flere som benyttet. Samtidig er det flere som klart sier: «*Jeg hadde store forventninger*», eller «*Jeg hadde ikke så høye forventninger egentlig*». Noen ga uttrykk for at forventningene ikke var store fordi de var realistiske – de visste hva de gikk til.

5.3.1 Skole/arbeid og behandlingssituasjon

Av de ni som svarer dårligere enn forventet, er syv av dem registrert som arbeidsledige eller er i fengsel, en er til behandling og en er elev. Hovedgruppen svarer at de har det bedre eller som forventet på dette området.

På spørsmålet om sysselsetting, enten det er skole, arbeid eller behandling, kommer det tydeligst frem at forventninger knyttes opp mot tidligere erfaring. Dersom den intervjuede var i arbeid ved innsettelsen, blir svaret «*som forventet*» mer naturlig å avgi enn for en som kanskje aldri har vært i arbeid før, og som skal møte på sin første arbeidsdag dagen etter løslatelsen. Det var 13 av de intervjuede som på innsettelsestidspunktet var i jobb eller skolesituasjon.

5.3.2 Fritid

Fritid er det området som skårer høyest på svarkategorien «*som forventet*» (se figur 4.3). I alt 21 (55%) av respondentene svarer det. Dette kan ha sammenheng med hva den enkelte legger i begrepet fritid. For noen er fritid å ha anledning til å kunne dyrke en hobby. For andre er det tid du selv råder over og ikke trenger å benytte til noe fornuftig, eller det er den tiden du kan være sammen med familie og venner. Opplevelsen av hvorledes fritiden fungerer, vil klart være preget av mange faktorer.

På spørsmålet om forventninger til venner viser svarene at det er klar sammenheng mellom opplevelse av kvaliteten på fritiden og kontakt med venner. Syv av de spurte mente fritiden har blitt dårligere enn forventet. Av disse er det fem som også svarer at forholdet til venner er blitt dårligere enn de hadde ønsket ved løslatelsen.

Av de ti som svarer bedre enn forventet, er det mange som har fortsatt med aktiviteter de deltok i under soning. Noen lærte nye ferdigheter, mens andre fikk tilbake lyst til å drive med idrett. En av dem sier det slik : *«Jeg har fortsatt med fotball. Jeg fikk tilbake lusten til det på Hassel»*. En annen uttrykker det slik : *«Jeg lærte å spille sjakk. Er nå medlem av sjakkklubb og går der fast en kveld i uka. Deltar også i turneringer»*.

5.3.3 Venner

En ting det kan være verd å merke seg, er at av de 17 som svarte bedre enn forventet på forholdet til familien, så er det seks av dem som sier at forholdet til venner er blitt dårligere enn forventet. Dette forklarer de fleste av dem med at de måtte kutte kontakten med tidligere rusvenner for å klare seg som rusfri selv. Men tap av venner blir også en byrde som det er vanskelig å bære. En sier det slik: *«Jeg, eller vi (samboeren), er litt ensomme. Savner gode venner å dele ting med»*. En annen sier: *«Hele mitt nettverk tilhører rusmiljøet. Det er vanskelig å finne nye venner. Ensomheten er vanskelig»*.

I dagens samfunn, der familien utgjør relativt små enheter, er behovet for venner kanskje mer aktuelt enn tidligere. Samtidig er nettverksbygging generelt sett blitt vanskeligere. Vi flytter mer enn før, vi opplever oppløsning av familierelasjoner mer enn før, og vi skifter arbeidsplass hyppigere enn før. Å opparbeide nye nettverk krever et tydelig initiativ. Denne måten å tilnærme seg andre på må læres, og for de fleste skjer denne læringen i ungdomsårene. Det kan tenkes at spesielt den gruppen i vårt utvalg som startet sin ruskarriere meget tidlig, ikke har lært de nødvendige ferdigheter for å ta et slikt initiativ.

5.3.4 Forhold til familie

Når vi ba den enkelte si noe om hvordan livssituasjon er i dag, i forhold til det de forventet eller ønsket ved løslatelsestidspunktet, fikk det mange av respondentene til å huske tilbake og se ting i et annet perspektiv. For å illustrere hva som kom fram, kan for eksempel uttalelsen: *«Forholdet til familien er bedre enn forventet»* fort bli etterfulgt av et tenksomt: *«Ja, faktisk er det blitt enda bedre enn jeg trodde var mulig»*.

Forholdet til familien er det enkeltområdet som skårer høyest (17) i kategorien «bedre enn forventet» (se figur 4.3). Dette kan ha flere årsaker, men det er sannsynlig

at flere rusmisbrukere opplever at «de nærmeste» tar avstand fra dem i rusperiodene. Av den grunn kan den enkelte muligens oppleve en viss usikkerhet i relasjonene til familie og nære pårørende ved fengslingstidspunktet. Den gruppen som opplever forholdet til familien som bedre enn forventet, har det også bra på andre områder i livet. De ni i utvalget som er gift eller er samboere, har svart at familielivet er bedre enn de selv forventet ved løslatelses-tidspunktet. Tretten av dem som svarte at familie-situasjonen var bedre enn forventet, har vært rusfrie siden løslatelsen eller har bare hatt en sprekke.

5.3.5 Takling av hverdagen og takling av rusproblemer

På områdene takling av hverdagen og takling av rusproblemer er det en klar overvekt av svar i kategoriene «som forventet» eller «bedre enn forventet». Det er tre som ikke svarer på hvordan de takler rusproblemer, de refererer til at de ikke har hatt problemer på dette område.

I alt svarer 15 (39%) av de spurte at de takler sine rusproblemer bedre enn forventet. Dette kan sees opp mot svarene de gir i spørsmålet om endring av rusvaner, der 16 av de spurte svarer at de ikke har benyttet rusmidler siden løslatelsen. Det er stort samsvar i hva respondentene svarer på disse to spørsmålene. De som sier at det har gått bedre enn forventet, er de samme som sier at rusvanene er totalt endret (ingen bruk), eller har hatt en sprekke. Det kan være en mulighet for at forventningene til seg selv angående rusing har vært relativt moderate. Muligheten er til stede for at den enkeltes tidligere erfaringer er med og preger tankene rundt «nye løfter» til seg selv og omverdenen.

13 svarer at de takler rusproblemet sitt som forventet.

Syv av de spurte svarer at taklingen av rusproblemet har gått dårligere enn forventet. Av disse er tre registrert fengslet, en venter på soning av ny dom, to har sonet dommer etter løslatelsen fra Hassel, og en har klart å være rusfri i 2 år og er for tiden dagpasient på en behandlings-institusjon. Alle er registrert som arbeidsledige.

Et annet fellestrekk ved disse syv er at de i all hovedsak hadde store, eller meget store, forventninger ved løslatelsestidspunktet. Det var tilrettelagt med bolig og jobb, og de mente selv at det var dette som skulle til for å klare seg uten rus og leve et normalt liv. Kanskje var det en overfokusering på de mer praktiske problemene, slik at selve rusproblemet ble skjøvet litt i bakgrunn.

Fem sier at kontakten med venner har vært dårligere enn de hadde ønsket. Isolasjon og ensomhet blir oppgitt som begrunnelse for «*dårlig takling av rusproblemet*». En sier det slik: «*Hele nettverket mitt tilhører rusmiljøet. Det er vanskelig å finne nye venner*». Uttalelsen kan tolkes på flere måter, kanskje er det et forsvar for egen manglende motivasjon for å holde seg unna stoff.

5.3.6 Sammendrag av 5.3 - Forventninger ved løslatelsen

På de ulike områdene kan svarene oppsummeres slik:

5.3.1 Skole/arbeid og behandlingssituasjon:

Hovedgruppen svarer at de har det «bedre eller som forventet».

5.3.2 Fritid:

«Som forventet» fra hele 55%. Det er en klar sammenheng mellom opplevelsen av kvalitet på fritiden og kontakt med venner. Av de ti som svarer «bedre enn forventet» er det mange som fortsatt driver med aktiviteter som de deltok i under soningen.

5.3.3 Venner:

Nettverk i rusmiljøet fører til «dårlig takling av rusproblemet». Brudd med tidligere rusvenner fører ofte til ensomhet.

5.3.4 Forhold til familien:

«Bedre enn forventet» fra hele 45%. Dette fører til at de har det bra også på andre områder i livet. 34% av disse har etter løslatelsen vært rusfri eller bare hatt en sprekk.

5.3.5 Takling av hverdagen og takling av rusproblemer:

39% takler sine rusproblemer «bedre enn forventet». Rusvanene er totalt endret. 34% takler problemet «som forventet». For syv av de spurte har det gått «dårligere enn forventet», de soner ulike dommer og er alle arbeidsledige.

5.4 Endring av rusvaner

Respondentene ble spurt om de selv opplevde at det skjedde en endring i rusmønsteret etter at de hadde sonet ved Hassel fengsel. Her kreves det selvfølgelig en utdyping av hva endringen består av, men i utgangspunktet svarte 30 av de spurte bekreftende på dette spørsmålet, tre svarte nei, og de siste fem svarte at de ikke hadde rusproblemer før soningen og har det heller ikke i dag.

I alt 30 svarer at de har hatt en endring i rusmønsteret, blant dem er det 16 som sier at de ikke har brukt illegale rusmidler etter løslatelsen. En av dem sier det slik: *«Turene på Hassel fikk meg til å tenke annerledes med hensyn til hvordan bruke fritida»*. En annen sier: *«Har faktisk ikke rusa meg siden jeg kom til Hassel. Kom på andre tanker mens jeg var der»*. Atter en sier: *«Bruker ikke nark lenger - og jeg som kjørte så hardt, var på rømmen og alt...»*. Og en sier: *«Det har vært en radikal endring på det. Jeg har ikke rørt rus siden løslatelsen»*.

Fire av de intervjuede sier at de har hatt en endring som har medført at de har kuttet ut heroin. En av dem sier: *«Jeg har ikke brukt heroin siden jeg var på Hassel. Har og forstått at jeg ikke kan drikke alkohol og forsøker å holde meg unna det også»*. En annen sier: *«Ja, jeg gjorde en stor endring og slutta med heroin»*.

Fem av de spurte svarer at de har brukt noe rus, men at de har «dratt seg inn igjen». Av disse er det to som gir uttrykk for at de «surra litt» i starten, men at de nå er på rett spor igjen. De tre andre sier at de har hatt en sprekke etter løslatelsen, riktig nok var denne sprekken for den ene av en varighet på tre-fire måneder. Videre understreker de at nå har de vært rusfrie lenge, den ene i hele to år.

De resterende fem som også svarer positivt har litt ulike erfaringer. To av dem sier at de klart har endret rusmønsteret i forhold til innsettelsestidspunktet, den gangen var det daglig bruk, mens det nå relaterer seg til «festbruk». To andre sier at de klarte seg helt rusfrie en god stund etter løslatelsen, men at det har «sklidd litt ut» nå. Den ene av dem sier at: *«Hasjbruken er tilbake»*, men sier at bruken av andre stoffer er redusert. Den andre sliter med sug etter rus, men uttrykker at han er: *«Motivert for å slutte etter at jeg har fått kontakt med datteren min»*. Den siste i denne gruppen mener også han har hatt en endring. Han sier: *«Jeg bruker mindre amfetamin og ecstasy nå, og i en periode kutta jeg helt ut»*. Alle disse fem er registrert med en positiv endring, men endringen må sies å være relativ liten.

De tre som oppgir at det ikke har skjedd noen endring, forklarer dette slik: *«Jeg følte en endring etter løslatelsen, men det tok ikke lang tid før alt var like galt som før»* og *«Jeg gikk tilbake der jeg var, manglet et sosialt nettverk»*. Den siste sier: *«Nei, ingen*

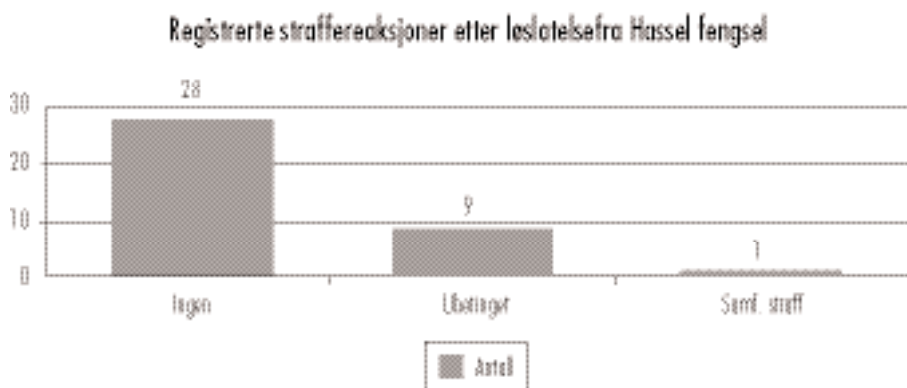
endring, men jeg har en god holdning». En av disse soner i dag en dom som klart relaterer seg til rusproblemet han har, en annen har sonet en 17 måneders dom for vinningskriminalitet, også klart knyttet opp mot eget rusproblem. Den siste er nå i jobb, men har hatt et varetekstophold etter løslatelsen fra Hassel.

5.5 Ny kriminalitet

Vi spurte de 38 respondentene om de er blitt dømt for ny kriminalitet etter at de ble løslatt fra Hassel fengsel. Det er hele 28 (73,7 %) som svarer at de ikke er dømt for ny kriminalitet, mens ti (26,3 %) bekrefter at de er domfelt etter løslatelsen. Disse resultatene er blitt kontrollert opp mot KOMPIS og politiets strafferegister. Resultatet av kontrollen styrker validiteten i respondentenes svar da det viste seg å være samsvar mellom selvrapportert kriminalitet og registrert kriminalitet.

Kontrollen i strafferegisteret, i mai d.å., viste at en av respondentene som ventet på en dom, nå har fått den. Det er registrert en straffereaksjon på en av dem som ikke er intervjuet, men som tilhører det mulige utvalget på 45. I tillegg er en av dommene anket. Denne er det ikke meldt om i undersøkelsen og kan tilhøre en av de som ikke er intervjuet. Det kan også tenkes at vedkommende ikke anser seg som dømt så lenge forholdet er under ankebehandling.

Figur 5.5: Ny kriminalitet etter løslatelse

De ti som svarte ja på spørsmålet om de har blitt dømt for ny kriminalitet, oppgir nedenstående:

- En har sonet en dom for promillekjøring.
- En har sonet dom på 30 dager for kjøring uten førerkort.
- En har sonet 17 måneder dom for vinningskriminalitet.
- En har sonet samfunnsstraff for oppbevaring av stoff.
- En svarer ja, men vil ikke oppgi domslengde eller type forbrytelse.
- En sitter i varetekt for oppbevaring av stoff og kjøring uten førerkort.
- En sitter i varetekt for oppbevaring av stoff.
- En soner dom på to år og ni måneder for grov vold, frihetsberøvelse og trusler.
- En soner dom for grov vold. Han har også hatt en tidligere dom som er slått sammen med den nye.
- En venter en dom på ca. to år for trusler med våpen og biltyveri.

Av disse som selv bekreftet ny dom under intervjuet, er det åtte som oppgir at det kun har vært liten eller ingen endring av rusmønsteret. Det er syv av dem som er uten fast arbeid, og ni av dem har sivil status som enslige.

Materialet viser at det ikke er noen tydelig sammenheng mellom alder og ny begått kriminalitet. Gjennomsnittsalderen for dem som er registrert med ny kriminalitet, er litt lavere enn for hele utvalget og ligger i overkant av 29 år. Tre av de dømte er under 25 år, og det er også disse som har fått de lengste dommene.

Tallene ovenfor viser at utvalget har et residiv på 26,3%. Resultatet er bedre enn tallene i rapporten fra 1998 som viste 43,8%. Dette kan skyldes at det forekommer en systematisk skjevhet i utvalget. Denne undersøkelsens utvalg er ikke tilfeldig, men valgt ut fra forhåndsbestemte kriterier og skiller seg i så måte fra utvalget til Hammerlin & Kristoffersen (se kap.2 om utvelgelse av respondenter).

5.6 Hva husker du best fra tiden ved Hassel fengsel?

Spørsmålet ble stilt helt åpent, og vi lot den enkelte få komme med sine umiddelbare kommentarer. Noen ramset opp mange ting, mens andre nevner ett eller eventuelt noen få hovedpunkt. På dette området er alle svar ubetinget positive. For de fleste av oss som har mange gode minner, er det naturlig at det er de positive opplevelsene som kommer opp først når vi tenker tilbake i tid. Ved litt ettertanke kan kanskje de mer analyserende tankene komme. Slik kom ofte svarene på dette spørsmålet; først et spontant positivt

utbrudd, så et ettertenksomt tilleggssvar. Som eksempel kan nevnes: «*Miljøet, og kontakten med ansatte og innsatte, men den gjensidige respekten var det viktigste*». En annen sier det slik: «*All den trivelige aktiviteten. I ettertid har jeg forstått hvor godt jeg hadde det der*».

De tidligere innsatte setter ulike ord på minnene de har fra tiden ved Hassel fengsel. Av alle de svar som ble avgitt, kan disse samles i fire hovedpunkter :

1. 25 (66%) svarer: Alle aktivitetene og turene.
2. 19 (50%) svarer: Den gjensidige respekten og forholdet mellom innsatte og tilsatte.
3. 20 (53%) svarer: Det sosiale fellesskapet, miljøet og samholdet på paviljongen
4. 25 (66%) svarer: Utviklingsmulighetene, her nevnes økt mestring av arbeidsevne og hjelp med egen rusproblematikk.

Det er helt tydelig at alle aktivitetene og fjellturene har festet seg som et hovedinntrykk hos de fleste. I ettertid er dette blitt noe positivt de kan glede seg over og tenkte tilbake på. Under soningen var det nok flere nyanser i synet på «at alle måtte delta på alt til enhver tid». Det høye aktivitetsnivået ved Hassel tok Hammerlin & Kristoffersen opp i sin undersøkelse «Habilitering som livsmestringsprosess - startsted Hassel». Flere innsatte mente tidligere at det var for mye de måtte være med på, og at det ble lite tid for ettertanke. Da resultatene av undersøkelsen kom i 1998, merket vi oss denne kritikken og dempet aktivitetsnivået en del. Kanskje er det resultatet av denne omleggingen som nå blir synliggjort.

Skillet mellom punkt to og tre er flytende. Noen nevner forholdet mellom innsatt/tilsatt og mellom innsatt/innsatt hver for seg, og noen bruker fellesnevneren «det sosiale fellesskapet». Jeg har valgt å dele svarene i ulike grupper for å minimalisere mulige feiltolkninger.

Det må sees som svært positivt at så mange av deltakerne i undersøkelsen husker at ved Hassel fengsel ble de vist respekt. Dette er kanskje også noe skremmende. Hvordan er de blitt møtt andre steder? Samtidig er det viktig å understreke at begrepet respekt benyttes ofte i hverdagen på Hassel. Vi snakker om gjensidig respekt! Virksomhetsteoriens menneskesyn er på mange måter så gjennomsyret i vårt daglige virke at det å vise respekt og forvente å bli møtt med respekt, er helt naturlig. På mange måter tror jeg at dette er med å prege det forholdet som oppstår mellom innsatte og tilsatte ved Hassel. Det gjør noe med miljøet; det fellesskapet alle er en del av.

I alt 20 av de spurte svarer «samholdet på paviljongen» eller «det gode fellesskapet på paviljongen», som det de husker best fra Hasseltiden. Dette kan referere til det «gutta» hadde sammen, men kan også være et utsagn for hele fellesskapet, både innsatte og tilsatte. I alle fall har miljøet i gruppa vært av en slik betydning at det huskes som noe positivt flere år senere.

Ved siden av å nevne sosialt fellesskap, gjensidig respekt og samhold er det mange av de spurte som nevner sin kontaktbetjent og arbeidsleder ved navn – mennesker som har gjort inntrykk på dem gjennom sin måte å vise omsorg på. En sier det slik: «*Tilliten og respekten jeg fikk av Tor*» (vaktmester). Det er flere som nevner at arbeidstrening og oppmuntring, i form av å bli vist ansvar og tillit, har festet seg godt i hukommelsen.

Enkeltpersoner blir ofte nevnt i sammenheng med utviklingsmulighetene ved Hassel. Som en sier det :«*Arbeidet i fjøset gav meg mye. Trivelig arbeidsleder*». Det å bli vist respekt og tillit gjør at den enkelte også våger å tro på seg selv. Dette er en grunnleggende tanke i den måten vi tilrettelegger soningen på for innsatte ved Hassel fengsel.

Flere av dem som var med i undersøkelsen, har også holdt kontakt med tilsatte lenge etter løslatelsen. Det hender ikke rent sjeldent at en stolt far stikker innom fengselet for å vise frem sin nye håpefulle.

Sammendrag av 5.6 - det man husker best fra tiden ved Hassel fengsel

Hovedinntrykk:

- Alle aktivitetene og fjellturene.
- Den gjensidige respekten som ble utøvet.
- Samholdet på paviljongen og det gode fellesskapet der.
- Samværene med kontaktbetjent og arbeidsleder.
- Arbeidstrening og oppmuntring ved å bli gitt ansvar og ved å motta tillit.

5.7 Betydningen av oppholdet ved Hassel fengsel

Vi ønsket informasjon fra oppholdet om det var noe som hadde fått betydning for den enkelte i ettertid. Hva har den enkelte hatt spesielt nytte av? Svarene kan gi oss en pekepinn om hvilke virksomheter eller typer av aktiviteter vi bør vektlegge. Ikke overraskende er informantenes svar svært ulike. Noen nevner flere ting som har hatt betydning, mens andre konkretiserer det til ett område. Det kan allikevel være nyttig å merke seg at alle svarte noe på spørsmålet. Noen av svarene kan samles i grupper:

- 16 (42%) svarer: Fått nye impulser gjennom deltagelse i ulike aktiviteter og turer, opplevelser som rusfri.
- 14 (37%) svarer: Økt mestring.
- (16%) svarer: Opplegget ved Hassel var bra.
- (11%) svarer: Nettverksjobbinga.
- (8%) svarer: Lært mye av gruppesamtalene.

Også på dette spørsmålet er det tydelig at aktivitetene og ukestorene i fjellheimen har satt tydelige spor. På dette spørsmålet er det flere som utdypet sine svar, som for eksempel en sier det: «*Samtaler og aktiviteter fikk fram nye sider ved meg*». En annen uttrykker noe av det samme slik: «*Jeg lærte at det faktisk fantes et liv uten rus*».

Opplevelsen av økt mestringsevne knytter seg til arbeid- og skolesituasjon, men ikke bare til det. En av informantene utdypet det slik: «*Mestringsdelen. Jobben hos Tor (vaktmester) gav mye. Opplevde å få tillit som førte til at jeg mestret ting bedre. Fysiske aktiviteter ga mersmak og opplevelser av at det finnes annet enn rus*». Slike uttalelser sier noe om at behovet for å mestre er sentralt, for å stimulere til endring av livsførsel.

Nye opplevelser og økt mestringsevne er det som oftest blir nevnt av respondentene. Denne tilbakemelding er svært positiv for Hassel fengsel fordi kjernen i det faglige arbeidet ved fengselet er nettopp å skape opplevelser som kan tilby et alternativt levesett til et tidligere liv preget av rusmisbruk.

Det er viktig å merke seg at relativt få svarer at erfaringene fra gruppesamtaler og nettverks-jobbing har fått betydning i ettertid. Dette er områder Hassel legger stor vekt på i den individuelle delen av soningstilbudet. Samtidig er det vanskelig å si hvor mye det skal vektlegges at bare få av informantene helt eksakt nevner begrepene gruppesamtale og nettverksjobbing. Dersom svarene sammenlignes med uttalelsene om vurdering av egen livssituasjon, kommer det tydelig fram at mange har en forbedret relasjon til familien, og at de takler rusproblemet relativt bra.

Et moment som spesielt må nevnes i forbindelse med svarene på spørsmålet om hva som har fått betydning i ettertid, er selve tidsfaktoren. Det kan ikke forventes at man skal huske opptil tre år tilbake en enkeltstående hendelse som har fått betydning for ens liv. Det må i tilfelle være helt ekstreme hendelser. Det er faktisk imponerende at de evner det i den grad de gjør.

Det kan være at de som svarer at «*opplegget ved Hassel er bra*», gjør en helhetsvurdering av oppholdet fordi enkeltelementene ikke lenger huskes så godt. Alle aktivitetene sitter nok bedre igjen i hukommelsen. De aller fleste har verken før eller siden vært så aktive.

5.8 Kunne vi gjort noe annerledes under oppholdet?

På dette spørsmålet er det også duket for mange ulike svar. Vi ønsket å få en direkte tilbakemelding om hva vi på individnivå kan ha som utviklingspotensiale; en kartlegging av ulike behov vi ikke klarte å dekke på en skikkelig måte. I utgangspunktet er dette et ja- og nei-spørsmål, der svarene fordelte seg slik:

Ja: 17 av respondentene (45%)

Nei: 21 av respondentene (55%)

Nesten alle, enten de svarte ja eller nei, kom med tilleggskommentarer. Av dem som svarte nei var den vanligste kommentaren «*egentlig ikke*». En sier for eksempel: «*Nei, egentlig ikke, det var en veldig fin balanse på Hassel*». Men selv om de i utgangspunktet svarer nei er det også noen som kommer med små hint av typen: «*Nei, jeg fikk den hjelpen jeg trengte. Ville gjerne hatt oppfølging av Hasselansatte utover løslatelsen*». Denne typen svar sier kanskje mer om en positiv opplevelse av miljøet på Hassel enn en kritikk om at vi burde gjøre mer.

Andre svarer: «*Nei, hold samme kurs*» og «*Hassel har gjort det de kan for meg. Det var jeg fornøyd med*». En sier: «*Alt var greit. Det sosiale nettverket var for dårlig - men det var ikke Hassels feil*».

Det var bare to av informantene som svarte nei, uten å komme med tilleggskommentarer.

For oss på Hassel er svarene fra dem som mente at noe kunne vært gjort annerledes, et viktig materiale som bør bearbeides. De gav til dels svært ulike tilbakemeldinger. Noen nevnte flere områder. Meget grovt kan svarene deles i tre kategorier:

- Vi kunne gitt bedre permisjons- og besøksmuligheter (4 svar).
- Vi burde tilby oppfølging etter soning (4 svar).
- Vi burde fulgt opp bedre under soning ift. individuelle erfaringer (17 svar).

Bakgrunnen til denne grovskisseringen har med hva vi kan gjøre noe med, og hva vi ikke rår over. Når det gjelder utdeling av permisjonskvoter, er dette fastlagt gjennom lovverket, og det er lite vi kan få gjort med det.

Hva besøksmulighetene angår, er det også relativt lite vi kan gjøre noe med der. Vi gjennomfører bare besøk i helgene, på grunn av de obligatoriske aktivitetene som foregår på ettermiddagene. Kanskje er det mulig at vi bør bli mer fleksible og frita

enkelt personer fra aktiviteter for at de skal kunne få utvidet besøk? En diskusjon av besøksordningen er kanskje naturlig. Det er tre av informantene som nevner dette som en mangel, men en av dem sier det på fleip: *«Oftere hybelbesøk. Besøksgreiene dere har, er helt geniale»*.

Oppfølging etter overføring eller løslatelse har vi dessverre ikke ressurser til. Likevel skjer det ikke sjeldent at det er en uformell oppfølging med kontakt lang tid etter løslatelse. Av de fire som har nevnt den manglende oppfølgingen, er det to som ble løslatt fra Hassel fengsel og to som ble overført til §12.

De resterende svarene er det vanskelig å finne en fellesnevner for; de knytter seg til svært individuelle erfaringer, men samtidig rokker de ved sentrale elementer i vårt soningsinnhold. Alle disse utsagnene følger under :

5.8.1 Kontaktbetjentordningen - fem enkeltutsagn:

- *«Stått på for meg! Jeg møtte veggen hos sosialetaten når det gjaldt metadon. Jeg savnet en stødig kontaktbetjent som skulle snakket dem til rette og kjempa for meg.»*
- *«Jeg skulle fått kommet i kontakt med noe jeg kunne brenne for, noe fysisk, og dette burde vært etablert mens jeg sona, slik at jeg hadde noe fast å gå til.»*
- *«Tettere kontakt med kontaktbetjenten.»*
- *«Jeg hadde dårlig kontaktbetjent.»*
- *«Kontaktbetjenten skulle hjelpe til så jeg hadde fått skikkelig tannbehandling.»*

Svarene ovenfor viser at det eksisterer ulike forventninger om hva en kontaktbetjent kan/skal gjøre. Kanskje skaper selve ordningen urealistiske forventninger hos begge parter. Kontaktbetjentordningen er innført i alle fengsler, men innholdet i denne ordningen, selve rollefunksjonen, varierer noe.

I utgangspunktet formidler den innsatte hva han trenger hjelp til, og kontaktbetjentens oppgave blir å tilrettelegge for videre formidling der det er nødvendig. Den virkelig vanskelige oppgaven for kontaktbetjenten blir å følge opp påbegynte saker. Spesielt i de tilfeller der eksterne etater gir avslag på en søknad, og det kreves kunnskap om videre saksbehandlingsgang.

5.8.2 Obligatoriske fritidsaktiviteter - to enkeltutsagn:

- *«Turene burde vært mer frivillige, likeså de øvrige obligatoriske aktivitetene, dersom en hadde noe annet fornuftig å gjøre.»*
- *«Obligatoriske fysiske aktiviteter var greit nok av og til, men jeg ville heller ha jobba.»*

Disse svarene gjenspeiler noe av det Hammerlin & Kristoffersen påpekte i sin undersøkelse om at noen innsatte opplevde et for høyt pålagt aktivitetsnivå. Vi tok tak i de kritiske tilbakemeldingene vi fikk i 1998, og gjorde i løpet av kort tid endringer. Blant annet har fritidslederen lagt opp individuelle treningsopplegg for dem som har behov for det, og gitt fritak for felles fysiske aktiviteter. Flere av helgeaktivitetene er blitt frivillige. Bare to av respondentene i 2004-undersøkelsen mener at de obligatoriske aktivitetene burde vært frivillige. Dette kan tolkes som en bekrefter at de endringene som er foretatt, har vært riktige. Det er også flere av respondentene som er særdeles positive til aktivitetene enn det var i rapporten fra 1998.

5.8.3 Nettverksarbeid - to enkeltutsagn:

- *«Deltagelse i fedregruppa, innsatte med barn, burde gis mer tid og mulighet til kontakt med barna.»*
- *«Ble pålagt nettverkskart. Ikke gjennomført på god måte. Til avslutningsmøtet ble hjemkommunens ruskonsulent invitert mot min vilje.»*

Fedregruppe er et tiltak iverksatt for å gi fedre i fengsel en mulighet til å dele erfaringer og diskutere felles problemstillinger. Det kan hende at vi har vært for utydelige overfor de innsatte mht. hva deltagelse i en slik gruppe medfører, men det kan også være en mulighet for at det er blitt vekket et behov underveis i samtalen. Denne typen tilbakemeldinger er det viktig å ta med i betraktningene ved oppstart av nye grupper.

Tegning av nettverkskart er obligatorisk, mens videre nettverksarbeid naturlig nok er frivillig. Vi mener og er opptatt av at det i den obligatoriske delen er den innsatte selv som setter grenser.

5.8.4 Rusproblematikken - tre enkeltutsagn:

- *«De siste tre månedene burde det legges stor vekt på psykisk helse. Mer opplysninger om behandlingsplasser. Få meg, og andre, til å forstå at det store problemet vi har, er rus. Da nytter det lite med hus og jobb, hvis vi ikke klarer rusproblemet.»*
- *«Få begynt på NA-møter så fort som mulig.»*

- «Eldre rusmisbrukere med erfaring burde bli mer hørt.»

Svarene er konkrete og gir oss en direkte tilbakemelding på hva vi kan gjøre bedre. Vi har et utviklingspotensial på området rusrelatert arbeid, både på individ- og gruppenivå.

Generelt sett har det de senere år blitt stadig sterkere fokus på innsattes psykiske helse. I undersøkelsen «Levekår blant innsatte» fra 2004 konkluderes det slik: «Innsatte er i langt høyere grad enn befolkningen ellers plaget med psykiske problemer» (s. 56). I tillegg vet vi at langvarig rusbruk medfører psykiske skader (s.83-84). Hovedvekten av de psykiske lidelsene vil trenge profesjonelle tiltak. Svarene over viser også at noen av plagene kan reduseres ved at temaet tas opp under soning, både ved at innsatte får snakke om rusproblemer sine, og at tilsatte kan gi informasjon om mulige behandlingstilbud.

Foruten disse tre utsagnene er det to som svarer at det ble for mye fokusert på rusproblematikk. Begge tilhører den gruppen som ikke hadde rusproblemer i utgangspunktet.

5.8.5 Sysselsettingstilbud - tre enkeltutsagn:

- «Jeg ble lovet studieretning innen avløser. Dette ble det ikke noe av. Jeg fikk annen skole i stedet, og det var bra.»
- «Jeg hadde ikke troverdighet og opplevde å bli overkontrollert. Skolen fungerte dårlig, jeg kom ikke i gang med studier, ble lovet frigang det ikke ble noe av. Bortkasta skoleår.»
- «Gjort det lettere å få sommerjobb ute (frigang). Muligheten blir begrensa av at utgang ikke kunne skje før kl.06.00.»

De to første svarene relaterer seg klart til svikt i rutinene ved Hassel. Respondentene ble gitt et tilbud som ikke ble fulgt opp fra vår side. I første rekke skyldtes dette manglende ressurser fra skolens side. Det siste punktet betinger en endring i eksisterende turnusordningen.

5.8.6 Virksomhetsteori - ett enkeltutsagn:

- *«Informasjon om virksomhetsteorien fra første øyeblikk».*

Vi har ingen faste rutiner for slik informasjon pr. dags dato, og kan se på om dette bør endres. Vår opplevelse er at virksomhetsteorien er integrert i våre daglige gjøremål, men at vi ikke er tydelige nok overfor de innsatte i formidlingen av eget pedagogisk ståsted. Dette kan ha sammenheng med at de tilsatte kvier seg for å gi seg i kast med teori-forklaringer. Samtidig er den virksomhetsteoretiske forståelsen viktig for de pedagogiske tiltakene som rettes mot de innsatte.

Det er bare en av respondentene som spesifikt nevner ordet virksomhetsteori, men mangelen på informasjon kommer faktisk til syne i andre situasjoner. I hverdagen ved fengselet opplever vi fra tid til annen at det oppstår diskusjoner om hvorfor vi gjør ting slik eller sånn. Den vektleggingen av læring, utvikling og endring som Hassel fengsel bygger på, burde naturlig benytte virksomhetsteoriens forklaringsmodeller.

5.8.7 Kollektiv avstraffelse - ett enkeltutsagn:

- *«Kollektiv avstraffelse av hele paviljongen burde ikke forekomme.»*

I forbindelse med enkelte regelbrudd har det vært vanlig å benytte felles reaksjon. Av eksempler kan nevnes at trimrommet stenges dersom ikke alle innsatte rydder etter seg. Punktet blir stadig diskutert oss imellom, og det er til dels stor uenighet. Sett i forhold til virksomhetsteoriens menneskesyn kan «fellesstraff» som metode virke som et gufs fra fortiden.

Jeg har valgt å kommentere alle svarene fra respondentene som hadde innspill til spørsmålet om vi kunne gjort noe annerledes under soningen. Dette gir oss noen viktige signaler om hva vi kan jobbe videre med. Samtidig kan det sies utvalget er relativt lite, men betydningen av enkeltutsagn bør i en brukerundersøkelse vektlegges.

De som har bemerkninger til kontaktbetjentordningen utgjør den største gruppen og består av fem informanter. Med andre ord er det 87% som ikke ønsker at vi skal gjøre noe med eksisterende ordning, og en del av dem kommer også med positive tilbakemeldinger nettopp om sin kontaktbetjent.

5.8.8 Sammendrag av 5.8 - Kunne vi gjort noe annerledes?

17 (45%) svarte ja og 21 (55%) svarte nei.

Det var ønskelig med:

- Bedre permisjons- og besøksmuligheter.
- Bedre oppfølging etter soning.
- Bedre individuell oppfølging under soning.

Enkeltutsagn:

5.8.1 Kontaktbetjentordningen: Ulike forventninger og dårlig rolleavklaring.

5.8.2 Obligatoriske fritidsaktiviteter: Burde omgjøres til frivillige aktiviteter.

5.8.3 Nettverksarbeid: Mer tid til fedregruppa og økt mulighet til kontakt med barn.

5.8.4 Rusproblematikken: De siste månedene bør det legges stor vekt på psykisk helse og gis mer informasjon om behandlingstilbud. Deltagelse på NA-møter bør igangsettes så snart som mulig. Eldre rusmisbrukere med erfaring bør kunne benyttes som en ressurs i innsattgruppa.

5.8.5 Sysselsettingstilbudet: Rutinene for tilbud om studieretning ble ikke fulgt opp. Det ble utøvet overkontroll av respondenten. Frigang ble utelatt.

5.8.6 Virksomhetsteori: Det er ønskelig med informasjon om virksomhetsteorien fra første øyeblikk. Rutiner bør vurderes utarbeidet.

5.8.7 Kollektiv avstraffelse: Bør ikke forekomme.

5.9 Tilretteleggelsen av løslatelsen

Vi ba den enkelte si noe om hva som kunne vært bedre tilrettelagt for løslatelsen. I alt er det 24 (63%) som svarer at de følte løslatelsen var godt tilrettelagt, og at de fikk den nødvendige hjelp av tilsatte ved Hassel.

Eksempelvis svarte to av dem slik da vi spurte om noe kunne vært bedre: «*Ingen-ting. Hassel har et kanonbra opplegg for løslatelse. Blir gitt slike muligheter for tilrettelegging at det er seg sjøl å klandre, dersom det ikke holder mål*» og «*Ting var på plass. Jeg fikk tatt fagbrev som anleggsgartner og gikk rett over i fast jobb*».

14 (37%) har synspunkter på hva som kunne vært gjort bedre eller annerledes. Noen av svarene antyder at det ikke er tilretteleggelsen fra fengselets side som det var noe galt med, men snarere at «systemet på utsiden» sviktet. Det ble meldt om store gjeldsbyrder, ønske om sterkere ettervern, manglende oppfølging på §12-steder, brudd i samlivsrelasjoner rett før løslatelse og manglende tilbud om metadonbehandling.

Bare tre av svarene går direkte på våre rutiner:

En sier det slik: *«Forberedelse til løslatelse burde vært lagt mer alvorlig opp med samtaler, åpne samtaler, der alt om meg ble lagt fram og hvilke vanskeligheter dere trodde jeg ville møte ute. De siste ukene skulle det vært et hardkjør på dette».*

Det er nok mye av de samme tankene en annen av respondentene har. Han sa det slik: *«Løslatelsen burde få høyere prioritet. Forberedelse til løslatelse er viktigere enn å gå på jobb i fengselet. Få begynt på NA-møter der du skulle bosette deg – før løslatelsen».*

Den siste av disse tre sa følgende: *«Jeg kunne ønska meg fremskutt løslatelse et par dager, slik at flytting til nytt husvære hadde vært unnagjort før skolestart. Min høygravide samboer kunne ikke bidra med så mye».* Vurderingene som ligger til grunn for avslaget om fremskutt løslatelse, kan sikkert diskuteres, men her vil det alltid være momenter det må tas hensyn til. Lovgivningen vil være styrende for hva vi kan gjøre, men samtidig vil det i mange tilfeller være rom for vide tolkninger.

Tiden rett før løslatelse oppleves av mange innsatte som litt turbulent. Selvfølgelig er det noe en ser fram til og gleder seg til, men følelsene er ofte også preget av angst. Dessuten skal jo en løslatelse feires og friheten nytes, gjerne sammen med venner du ikke har sett på lenge. Disse tingene snakkes det om i gruppesamtaler, og kontaktbetjenten har fokus på dette i sine samtaler med innsatte som snart skal løslates.

De to som svarte at vi burde hatt mer fokus på vanskelighetene, gikk begge på «en sprekk» umiddelbart etter løslatelsen. Kanskje mener de at dette kunne vært avverget, dersom de var blitt enda bedre forberedt. Dette gir oss et signal om hvor viktig arbeidet i løslatelsesfasen er.

5.10 Oppfølging fra nettverket

Vi ville gjerne ha tilbakemeldinger om hvordan nettverket, både det private og det offentlige, fungerte etter løslatelsen. På disse områdene ble det registrert en del negative tilbakemeldinger i rapporten til Hammerlin & Kristoffersen (s.82-83), og forskerne konkluderer med at vi har et stort utviklingspotensial (s.102-103). Den gangen ble respondentene spurt om nettverket deres ble styrket i løpet av Hasseloppholdet, mens vi valgte å fokusere på om eksisterende nettverk fungerte.

På spørsmålet om nettverket kunne gjort noe annerledes, fordelte svarene seg slik :

Ja: 18 av respondentene (47%) Nei: 20 av respondentene (53%)

Det vil si at over halvparten av respondentene mente at nettverket ikke kunne gjort noe annerledes. De svarene kan imidlertid ikke tolkes dit hen at nettverket fungerte bra.

Av dem som i utgangspunktet her svarer nei, er det flere som trekker fram familien som en stor ressurs, og to nevner også at støtte fra arbeidsgiver har vært betydningsfullt. Det kommer dessverre tydelig fram at de som har liten familie, også har et lite og relativt sårbart nettverk. Forholdet til familien er blitt bedre enn forventet for åtte av dem, som forventet for ti, og bare dårligere enn forventet for to av respondentene. Nettverket av venner derimot ser ut til å være relativt lite og dårlig. Bare tre svarer at forholdet til venner er blitt bedre enn forventet, elleve svarer at det ble som de forventet, og seks sier at det dårligere enn forventet.

Det er også grunn til å anta at forventningene i utgangs-punktet var relativt lave hos mange av respondentene. Svarene blir etterfulgt av kommentarer som for eksempel: «*Tidligere venner måtte jeg kutte ut*» og «*Nei, det var jeg som måtte gjort noe annet. Hele nettverket tilhører rusmiljøet*». De understreker at det private nettverket ikke kunne gjort noe annerledes, men gir samtidig uttrykk for at de savner et nettverk.

Av de 18 som svarte ja på spørsmålet, er i all hovedsak kritikken rettet mot det offentlige nettverket. Det er spesielt sosialkontor (11 svar), Kif (4 svar) og Aetat (3 svar) det kommer tilbakemeldinger på. Kritikken omhandler de offentlige etatenes behandlingstid og manglende adekvate tilbud. Det blir også gitt tilbakemeldinger om manglende oppfølging, og at de opplever kontakten med det offentlige som vanskelig og tungrodd. De kritiske bemerkningene til Kif (nå friomsorgen) gikk i retning av at «*forholdet var sløvt*», og at «*det ble lite ut av det*».

En av respondentene mente Hassel kunne lagt forholdene bedre til rette for at det framtidige samarbeidet mellom ulike offentlige etater skulle fungere. Han sa det slik: «*Bedre samarbeid mellom Hassel og de offentlige etater*».

5.11 Er det noe du selv kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen?

Dette siste spørsmålet ga åpning for at respondenten selv kunne si noe om egen innsats for at tiden etter løslatelse skulle bli vellykket. I alt 58% svarte at de ikke kunne eller burde gjort noe annerledes. En sa det slik: «*Jeg gikk rett i jobb og ble vist tillit. Det ble*

sånn jeg hadde håpet. Jeg har ikke glemt Hassel og er takknemlig for det som ble gjort for meg». «Jeg er veldig fornøyd med situasjonen og har ikke hatt det så bra på det jeg kan huske», svarte en annen.

Gruppen som svarte nei på dette spørsmålet, er de samme som svarte at livssituasjonen deres i dag er slik de ønsket at den skulle bli. Livssituasjonen er for ni blitt bedre enn forventet, som forventet for 12, og bare for en er livssituasjonen blitt dårligere enn forventet. Det er to av respondentene som er dømt for ny kriminalitet - en promilledom og en samfunnsstraff.

Blant de 42%, dvs. 16 av respondentene, som svarte at de kunne gjort noe annerledes, er det hyppigste svaret: *«Skulle ikke tatt kontakt med det tidligere miljøet»*. En svarte slik: *«Skulle holdt meg borte fra dårlige venner»* og en annen sa: *«Ja, jeg skulle vært mye mer OBS på rusen. Hadde en kraftig sprekk på 2 mnd. Ting går bra nå. Tenker gjennom ting nå og ser hvem jeg ikke må omgås»*.

Halvparten av de ovennevnte har blitt dømt for ny kriminalitet. Fem av dem svarer at livssituasjonen er blitt *«bedre enn forventet»*, tre svarer *«som forventet»*, og åtte svarer at livssituasjonen deres i dag er dårligere enn de hadde forventet ved løslatelsen.

Dersom vi også ser disse svarene i sammenheng med dem som ble gitt på spørsmål 7, om endring av eget rusmønster, kommer det også fram at de 16 respondentene i relativt liten grad har endret sine rusvaner. Det er bare en av dem som oppgir at han har vært rusfri siden løslatelsen. De øvrige er registrert med ingen endring av rusmønsteret (3), relativt liten endring (5) eller med «sprekker» i varierende antall (9).

6. VURDERINGER OG KONKLUSJONER

6.1 Vurderinger basert på hovedfunn i undersøkelsen

Innledningsvis er det viktig å understreke at vi er klar over at fordi utvalget av respondenter ikke er tilfeldig, kan det ikke trekkes generelle konklusjoner på bakgrunn av funnene i undersøkelsen. Det vil allikevel være naturlig noen ganger å benytte det tidligere forskningsmaterialet til Hammerlin & Kristoffersen som et sammenligningsgrunnlag for resultatene fra denne undersøkelsen. På den måten kan det trekkes linjer som kan være med å gi retning for videre utvikling av soningstilbudet.

I datamaterialet er det to områder som klart skiller seg ut.

- 28 (73,7%) av respondentene har ikke blitt domfelt etter løslatelsen.
- 30 (79%) av respondentene opplevde en endring av sine rusvaner.

Tallene er sensasjonelt bra, og med henblikk på at det for enkelte av respondentene er tre år siden løslatelsen fant sted, understrekes betydningen ytterligere. På begge de ovennevnte områder er resultatene bedre nå enn i rapporten fra 1998. Felles for begge undersøkelsene er at materialet viser en tydelig sammenheng mellom vedvarende rusmisbruk og ny kriminalitet. De av respondentene som opplever en dårligere livssituasjon enn forventet, er de samme som ikke har særlig endrede rusvaner, og som er dømt for nye kriminelle forhold.

I rapporten fra 1998 hevdes det at det er sammenheng mellom alder og motivasjon for endring. Dette kan også spores i vårt materiale. Eldre rusmisbrukere ser ut til å ha et sterkere ønske om endring enn yngre, både i forhold til rus og kriminalitet. En annen mulig forklaring på at resultatene er så bra, kan være at fengslene vi rekrutterer fra, har blitt bedre til å informere om Hassel og vårt krav til innsatte om motivering for endring av livsførsel.

- Undersøkelsen gir også grunnlag for å hevde at den viktigste enkeltfaktoren for å holde seg unna rus og kriminalitet er fast sysselsetting. Dette og andre faktorer som sivil status, boforhold og nettverk, har også stor betydning for hvorledes den enkelte vurderer sin livssituasjon.
- Svarene fra undersøkelsen viser at en rusfri tilværelse skaper styrket kontakt med familien, men en svekket relasjon til venner. Manglende vennekrets fører til en opplevelse av at fritiden får dårligere kvalitet.

Rapporten fra 1998 er meget klar på at det er mange faktorer som spiller inn for at en rehabilitering skal bli vellykket. Materialet fra 1998 viser også et behov for styrking av nettverket. Blant annet står det: «*Nettverksarbeidet har kommet langt, men må tilpasses enda bedre den enkeltes situasjon og behov*».

Alle som løslates fra Hassel, har tilbud om bolig og sysselsetting av ett eller annet slag. For noen er ikke dette nok, de trenger også et godt fungerende rusfritt nettverk. Svar fra undersøkelsen viser at ensomhet er vanskelig å takle. Signalene ovenfor er viktige med hensyn til hvordan vi kan utvikle nettverksjobbingen for domfelte under soning.

- Datamaterialet gir grunnlag for å trekke en konklusjon om at betydningen av oppholdet ved Hassel fengsel har hatt positiv effekt for de fleste av respondentene. Det aller viktigste har vært erfaringer de gjorde som rusfrie, og som de har kunnet bygge videre på etter løslatelsen. Erfaringene knytter seg til opplevelser i både arbeids- og mer fritidsrelaterte situasjoner. Vi har klart å legge til rette for virksomheter der den enkelte har kunnet utvikle seg.

Dette sammenfaller med de funnene Hammerlin & Kristoffersen gjorde. De skriver at et stort flertall opplever at Hasseloppholdet har hatt betydning for ulike endringsprosesser, og at de ulike virksomhetstilbudene oppfattes stort sett som gode og adekvate. Det er viktig å merke seg at dette gjelder alle virksomhetene. Felles for begge undersøkelsene er de positive tilbakemeldingene respondentene kommer med om arbeidsvirksomheten. Spesielt trekkes viktigheten av å bli vist ansvar og tillit, fram.

I rapporten fra 1998 har også skolevirksomheten ubetinget positiv omtale. Dette skiller seg noe fra vårt materiale, der det kan se ut til at skoleavdelingens omorganisering ikke slår heldig ut for brukerne. Fram til 2002 var det tre faste lærerstillinger til skoleavdelingen, etter den tid har undervisningen vært timebasert fra lærer som kommer fra hovedskolen.

Et annet skille mellom de to undersøkelsene er forholdet de tidligere innsatte rapporterer angående obligatoriske fritidsaktiviteter. Fra 1998 er det en overvekt av negativitet rundt dette området. I vår undersøkelse blir nettopp de obligatoriske fritidsaktivitetene trukket fram som noe meget positivt. Dette kan ha sammenheng med at vi har redusert litt på antall aktiviteter og gjort de mer individuelt tilrettelagt. I så fall har denne omleggingen vært særdeles vellykket.

- De tiltak som iverksettes fra Hassels side i forbindelse med løslatelsen, ser ut til å virke meget godt. I alt svarer 63% av respondentene at de var fornøyde med tilretteleggelsen. Av dem som svarte negativt, relaterte svarene seg i all hovedsak til at «systemet på utsiden» sviktet.

Hammerlin & Kristoffersen gjorde de samme funnene i sin undersøkelse. Nesten tre fjerdedeler av de spurte mente at Hassel ikke kunne gjort noe mer for dem i forbindelse med løslatelsen. Av dem som kom med negative bemerkninger, var «manglende oppfølging» det punktet flest nevnte.

Svarene i denne undersøkelsen viser også at det er et stort behov for ettervern. Disse signalene kan tyde på at samarbeidet mellom fengslene, friomsorgen og andre offentlige etater, kan utvikles enda mer. Det kan være at den typen av ettervern de tidligere domfelte etterlyser, per dato ikke eksisterer. Fra Hassels side kan det imidlertid være et utviklingspotensial i å etablere adekvate opplegg etter soning som kan kvalitetssikres gjennom reelle avtaler med andre etater.

Til slutt må det kunne hevdes at vi fremdeles er «annerledesfengselet». Vi føler oss trygge på at vårt pedagogiske fundament i virksomhetsteorien er egnet for den oppgaven vi er satt til å forvalte. Siden rapporten kom i 1998, har vi foretatt noen endringer i våre arbeidsmetoder og daglige rutiner. Endringene har ikke vært omfattende, men alle justeringene har hatt som siktemål å forsterke det virksomhetsteoretiske perspektivet. Dersom det skulle trekkes fram ett område det har vært fokusert spesielt på, må det være at vi har tatt på alvor de innsattes behov for økt mestring. Med de resultatene som foreligger fra denne undersøkelsen, kan det se ut til at endringene har gitt ønskede resultater.

6.2 Konklusjoner

- Datamaterialet for 2004 viser at soningen ved Hassel fengsel har hatt en veldig positiv betydning for de fleste av respondentene.
- Resultatene fra undersøkelsen fra 1998 og 2004 viser begge en tydelig sammenheng mellom vedvarende misbruk av rusmidler og ny kriminalitet.
- Endring av rusvaner og tilbakefallsprosenten viser vesentlig bedre resultater i 2004.
- Sysselsetting, sivil status, boforhold og nettverk har stor betydning for hvorledes den enkelte vurderer sin livssituasjon.
- Felles for begge undersøkelsene er de positive tilbakemeldingene på arbeidsvirksomheten ved Hassel.
- Erfaringer som ble gjort i rusfri tilstand, på arbeids- og fritidsområdet, gir et godt grunnlag å bygge videre på i framtida.
- Redusering av antall obligatoriske fritidsaktiviteter og et mer behovsrettet trenings-tilbud har gitt særdeles gode resultater.
- Skoleavdelingens omorganisering bør evalueres sammen med tilsatte fra fengslet.
- En rusfri tilværelse skaper styrket relasjon til familien, men fører til en svekket kontakt med tidligere rusvenner.
- Det er behov for et godt fungerende rusfritt nettverk etter løslatelsen.
- Et godt fungerende ettervern bør kvalitetssikres gjennom avtaler med andre aktuelle offentlige etater.
- Virksomhetsteorien er, sterkere enn før, integrert i fengslets daglige rutiner og faglige arbeid.

LITTERATUR

Broch, H. et al. (1991): *Virksomhetsteorien*. Oslo: Falken forlag

Dale, B., Jones, M. & Martinussen, W. (1984): *Metode på tvers*. Trondheim: Tapir forlag

Enerstvedt, Regi Th. (1982): *Mennesket som virksomhet*. Oslo: Tiden forlag

Friestad, C. & Skog Hansen, I.L.(2004): *Levekår blant innsatte*. Faforapport 429

Hammerlin, Y. & Kristoffersen, R. (1998): *Habilitering som livsmestringsprosess. Startsted Hassel Kretsfengsel?* Oslo: KRUS, Dokumentasjon & debatt nr.1

Kriminalomsorgens årsstatistikk, 2003

VEDLEGG 1

Hei!

Vi skal i gang med en etterundersøkelse ved Hassel fengsel og ber i den forbindelse om hjelp fra deg.

Undersøkelsen er ment å gi oss tilbakemelding om hvordan det har gått med deg etter at du forlot Hassel. Dessuten vil vi gjerne ha tilbakemeldinger på om det var noe vi kunne gjort annerledes under soning eller i forbindelse med løslatelsen / overføringen. Vi gjør lignende henvendelse til alle som sonet minst 5 mnd. hos oss i 2001 og 2002.

Resultatene fra undersøkelsen vil i første rekke benyttes som et internt dokument, men det kan være at Kriminalomsorgen vil benytte rapporten offentlig. I så tilfelle vil rapporten bli omarbeidet for et offentlig bruk.

Det er utformet et skjema med 14 spørsmål som ligger ved dette brevet. I løpet av uke 6, 7 eller 8 vil vi ta kontakt med deg på telefon og gjennomføre intervjuet. Selve intervjuet vil ikke ta mer enn ca. 15 minutter. Vi vil selvfølgelig ta hensyn til når det passer for deg og gjør en avtale når du har tid.

Deltagelse i undersøkelsen er helt frivillig og opplysningene vil bli behandlet konfidensielt. Du vil være garantert anonymitet i undersøkelsen - du skal ikke kunne bli gjenkjent.

De svarene du kommer med vil ha stor betydning for oss og for innsatte som skal sone her i fremtiden. Vi ser det som viktig å få tilbakemeldinger på jobben vi gjør slik at vi kan skape et godt soningstilbud.

Dersom du ikke er registrert med telefon ville det være fint om du tok kontakt med Marit på telefon nr.: 32 25 16 63 eller skriver til oss (Hassel fengsel, postboks 60, 3330 Skotselv) og gir beskjed om hvordan vi kan komme i kontakt med deg.

Vi håper du vil hjelpe oss og ser frem til å snakke med deg.

Med vennlig hilsen

De ansatte ved Hassel fengsel

V/ Ruth, Annbjørg, Per Jørgen og Marit

VEDLEGG 2

ETTERUNDERSØKELSEN - HASSEL FENGSEL 2004

Respondentnummer: _____

1) Sivilstatus: Samboer   Gift   Skilt   Separert   Enslig   Enkemann

2) Har det vært endring i din sivile status etter løslatelse?

3) Hvordan er din nåværende bosituasjon?   Egen bolig   Leid bolig   Hos familie
Hos kjæreste   Annet:

4) Er du for tiden i arbeid, skole-, studiesituasjon, eller i behandling? I så fall med hva?

5) Hva var forventningene dine da du ble løslatt fra Hassel?

6) Hvordan er livssituasjonen din sammenlignet med hvordan du trodde eller ønsket at den skulle bli da du ble løslatt/overført fra Hassel?

Når det gjelder.....	Bedre enn forventet	Som forventet	Dårligere enn forventet
Skole/arbeid/behandlingsituasjon			
Fritid			
Venner			
Familie			
Takling av hverdagen			
Takling av rusproblemer			

7) Felles for de fleste ved Hassel fengsel er at de har rusproblemer. Opplever du selv at det har skjedd en endring i ruspåmønstret ditt etter at du sonet her? Eventuelt på hvilken måte?

- 8) Har du blitt dømt for ny kriminalitet etter oppholdet ved Hassel?
Hvis ja - for hva og når skjedde det?
- 9) Hva husker du best fra tiden på Hassel?
- 10) Er det noe av det du opplevde på Hassel som har fått betydning for deg siden?
I så fall hva og på hvilken måte?
- 11) Når du ser tilbake på oppholdet hos oss er det noe som du mener vi burde gjort annerledes for deg?
- 12) Hva vil du si at kunne vært bedre tilrettelagt for løslatelsen?
- 13) Er det noe nettverket ditt (både det private og det offentlige) kunne gjort annerledes?
- 14) Er det noe du selv kunne gjort annerledes i perioden etter løslatelsen?

